

Utvärdering av ett våldsförebyggande utbildningsprojekt

”Tillsammans för en skola fri från våld”

Klara Svalin & Anna-Karin Ivert

Institutionen för kriminologi, Malmö universitet

2025

Förord

I föreliggande rapport presenteras resultatet av en utvärdering av *Tillsammans för en skola fri från våld*, som är en insats som riktar sig till elever på grundskolan. Insatsen har utformats av Ungdomsjouren Kvinnofrid Malmö och syftet med insatsen är att påverka attityder och beteenden hos elever gällande samtycke, makulinitetsnormer, machokultur, porr och kopplingen till våld samt öka kunskapen och beredskapen hos lärare och elevhälsoteam när det gäller dessa frågor. *Tillsammans för en skola fri från våld* har genomförts på en grundskola i Malmö under hösten 2023 och våren 2024. Ungdomsjouren Kvinnofrid Malmö har ansvarat för och arbetat med projektet i samarbete med den aktuella skolan. Projektet och utvärderingen har finansierats av Jämställdhetsmyndigheten (Dnr: BIDRAG 2022/434). Utvärderingen har genomförts av Fil. dr. Klara Svalin och biträdande professor Anna-Karin Ivert vid Institutionen för kriminologi, Malmö universitet.

Vi vill tacka den aktuella skolan, de elever och skolpersonal som deltagit i studien, ungdomsjouren samt de amanuenser som varit involverade i datainsamlingen. En tidigare version av rapporten har diskuterats på ett seminarium vid Institutionen för kriminologi, Malmö universitet. Vi vill tacka för de värdefulla kommentarer vi fick i samband med detta.

Sammanfattning

I föreliggande studie utvärderas arbetet med en våldsförebyggande insats som kallas *Tillsammans för en skola fri från våld* och som riktar sig till elever i grundskolan (årskurs 1–9). Insatsen genomfördes i en skola i Malmö av en lokal ungdomsjour. Syftet med insatsen var att påverka attityder och beteenden hos elever gällande samtycke, makulinitetsnormer, machokultur, porr och kopplingen till våld samt öka kunskapen och beredskapen hos lärare och elevhälsoteam när det gäller dessa frågor. Utvärderingen består av två delar, en enkätundersökning som riktar sig till elever i årskurserna 4–9 och en intervjustudie med skolpersonal och personal från den aktuella ungdomsjouren. I enkätstudien undersöktes elevers attityder till våld generellt samt till våld i nära relationer, deras syn på vikten av att ingripa vid situationer som inkluderar våld samt deras syn på samkönade relationer och om dessa förändrades efter att de tagit del av insatsen. Eleverna erbjöds att fylla i en enkät innan och efter genomförd insats. I intervjustudien undersöktes skolpersonalens och ungdomsjourens upplevelser av utbildningsinsatsen, implementeringen av densamma och skolpersonalens syn på det fortsatta våldsförebyggande arbetet i skolan efter projektets avslut. Intervjuer genomfördes innan och efter projektet.

Övergripande visar resultaten från enkätstudien att de äldre eleverna i något högre utsträckning än de yngre har en bredare definition av vad våld är, alltså vilka typer av handlingar som definieras som våld. Generellt anser eleverna i något högre utsträckning att fler handlingar kan definieras som våld efter insatsens genomförande. För de flesta handlingar finns det inga tydliga könsskillnader i relation till huruvida de definieras som våld eller inte. När det gäller elevernas inställning till hur ”dumma” de tycker att olika handlingar är så är skillnaderna mellan svaren i den enkät som genomfördes innan och efter projektet över lag marginella och mönstren ser liknande ut för de yngre och äldre eleverna. Mönstren ser även likande ut för flickor och pojkar, med något undantag där flickorna tycker en specifik handling är ”mer dum” än pojkarna. Svaren gällande vikten av att ingripa i situationer som inkluderar våld är också jämförbara före och efter insatsen, dvs. skillnaderna är över lag små. Generellt tenderar flickor att tycka att det är viktigt att ingripa i fler situationer än vad pojkar gör. Slutligen, när det gäller frågor om elevernas syn på samkönade relationer, ger elevernas svar uttryck för att en stor andel bland eleverna har en konventionell syn på parrelationer. Det finns inga tydliga skillnader i svaren rörande elevernas syn på samkönade relationer innan och efter insatsen.

I intervjuerna framkommer att skolpersonalen och ungdomsjourens upplevelser av projektet var övergripande positiva. Några i personalen gav exempel på förändringar som de upplevde att insatsen bidragit till, exempelvis att en del elever börjat använda ett nytt begrepp och att vissa frågor var enklare att tala om efter insatsen. Andra i skolpersonalen upplevde inte att det vid tiden för de uppföljande intervjuerna hade skett några förändringar som kunde relateras till projektet. Såväl ungdomsjouren som skolpersonal berättade om lärdomar projektet bidragit till, som kan vara värdefulla i det fortsatta arbetet med de frågor som projektet berört. Ända sedan projektets start var det bestämt att skolan själva skulle ta arbetet vidare efter ungdomsjourens del var avslutad, men i samband med de uppföljande intervjuerna

var det inte bestämt hur detta arbete skulle se ut. Flera i skolpersonalen lyfte fram att de hoppades att skolan skulle fortsätta genom att integrera arbetet inom ramen för ordinarie undervisning.

Inledning

Våld i nära relation är ett globalt samhällsproblem (World Health Organization [WHO], 2024), som leder till omfattande konsekvenser både på individ- och samhällsnivå. Exempelvis fysiska skador, psykisk ohälsa (WHO, 2024) och omfattande samhällsekonomiska kostnader (Peterson m.fl., 2018). Våld i nära relationer kan ta sig uttryck på flera olika sätt. I Brottsförebyggande rådets senaste Nationella trygghetundersökning (Brottsförebyggande rådet [BRÅ], 2024) omfattar våld i nära relation psykiskt, fysiskt, sexuellt, ekonomiskt och materiellt våld. I samma undersökning rapporterade 29 procent av de svarande (16–84 år) att de någon gång under sin livstid utsatts för våld i nära relation. Motsvarande siffra för kvinnorna var 35 procent och för männen 21 procent. Majoriteten av våldet skedde i olikkönade parrelationer, men det förekom också i samkönade parrelationer. Den åldersgrupp som rapporterade högst utsatthet, både bland män och kvinnor, var unga vuxna (20–24 år).

I Sverige har våld i ungas nära relationer uppmärksammats alltmer under de senaste åren (se ex. Brottsförebyggande rådets [Brå], 2021; Gillander Gådin m.fl., 2024; Korkmaz m.fl., 2020). I en studie genomförd bland niondeklassare undersöktes hur stor andel av de som varit i en parrelation som blivit utsatta för olika former av våld sedan de gick i sjuan (Gillander Gådin m.fl., 2024). I studien rapporterar 41 procent av flickorna, respektive 26 procent av pojkarna att deras partner hade kontrollerat/ begränsat dem, eller begränsat vilka de umicks med. Vidare visar studien att 14 procent av flickorna och 8 procent av pojkarna utsatts för fysiskt våld av en partner. I en studie bland gymnasieungdomar rapporterar närmare 60 procent att de utsatts för psykiskt, fysiskt eller sexuellt våld i en nära relation (Korkmaz, m.fl., 2020). Våldet skedde i första hand i hemmet, men även i skolmiljö. Våld i ungas nära relationer är sammanfattningsvis ett omfattande problem och för att förebygga detta behöver samhället arbeta med tidiga förebyggande insatser. Utövande av våld under ungdomsåren och i vuxen ålder har visats hänga samman (se ex. Fernández-González m.fl., 2020), vilket betyder att tidiga förebyggande insatser potentiellt även kan förhindra att problemet etableras och fortsätter över tid.

I juni 2024 presenterade Regeringen ett åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel, som sträcker sig mellan 2024–2026 (Regeringskansliet, 2024). Ett av fyra utvecklingsområden i programmet är inriktat på att förstärka stödet till barn och unga som upplever våld. Inom ramen för detta område ingår förebyggande av våld, där skolan lyfts fram som en plats där sådant arbete ska ske. I dagsläget finns det dock begränsat med kunskap om hur förebyggande arbete i relation till våld i nära relationer mellan unga kan utföras på ett effektivt sätt (Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd [Forte], 2022), särskilt i svensk kontext (Franzén & Gottzén, 2020).

Under hösten 2023 och våren 2024 genomförde en ungdomsjour i Malmö tillsammans med en grundskola (F-9) en insats som övergripande syftar till att förebygga våld generellt och våld i ungas nära relationer. I föreliggande rapport presenteras en utvärdering av insatsen. Studien består av två delar, en med fokus på eleverna som tagit del av insatsen, en med fokus på skolpersonalen och ungdomsjouren.

Syfte och frågeställningar

Den första delen av studien syftar dels till att undersöka elevers attityder till våld, inklusive våld i nära relationer, deras syn på vikten av att ingripa vid situationer som inkluderar våld samt syn på samkönade relationer, dels till att undersöka om och i så fall hur dessa attityder förändras i samband med att de tagit del av insatsen. Den andra delstudien syftar till att undersöka skolpersonalens och ungdomsjourens upplevelser av utbildningsinsatsen, implementeringen av densamma och hur skolpersonal ser på det fortsatta våldsförebyggande arbetet efter projektets avslut. Syftet kommer att besvaras genom följande frågeställningar:

- 1) Hur ser elevers attityder till våld, inklusive våld i nära relationer mellan unga ut?
- 2) Vilken syn har elever på vikten av ingripande vid situationer när andra personer utövar våld?
- 3) Vilken syn har elever på samkönade relationer?
- 4) I vilken utsträckning förändras elevers attityder till våld, ingripande och samkönade relationer efter utbildningsinsatsen?
- 5) Finns det några könsskillnader kopplat till frågorna ovan (1–4)?
- 6) Hur upplever skolpersonalen och ungdomsjouren den aktuella utbildningsinsatsen och implementeringen av densamma?
- 7) Hur ser skolpersonalen på det fortsatta våldsförebyggande arbetet efter utbildningsinsatsens avslut?

Bakgrund

I denna del av rapporten redogörs inledningsvis för olika typer av förebyggande arbete. Därefter följer en del som handlar om relationen mellan könsnormer, attityder och våld. Avslutningsvis summeras kunskapsläget vad gäller effekten av våldsförebyggande åtgärder i skolmiljö.

Förebyggande arbete och förändringsarbete i relation till attityder till våld i nära relationer

Ett vanligt sätt att kategorisera förebyggande arbete är i relation till de grupper arbetet är anpassat för. *Primär prevention* är förebyggande arbete riktat till en generell population (Carson, 2017), exempelvis alla barn på en skola. *Sekundär prevention* fokuserar på specifika grupper, exempelvis riskgrupper i relation till ett visst problem och *tertiär prevention* syftar till att förebygga upprepning bland individer

som redan uppvisat förekomst av ett specifikt problem (Carson, 2017).¹ Det kan exempelvis handla om insatser för att förhindra återfall i brott. Den aktuella insatsen är en primärpreventiv insats som riktar sig till alla barn och unga. Det finns några exempel på liknande våldsförebyggande åtgärder som genomförts i svensk skola (se Franzén & Gottzén, 2020), vilka beskrivs närmare nedan.

Primärpreventivt arbete i relation till våld i nära relationer är ofta inriktat på att öka kunskapen om, samt utmana och förändra könsnormer och attityder som legitimerar sådant våld (Forte, 2022). Forskning om mäns våld mot kvinnor i nära relationer visar att personer som har en mer traditionell syn på könsroller uppfattar denna typ av våld som mindre allvarligt än de som inte har det (Badenes-Sastre m.fl., 2024). Vidare visar forskning att det finns samband mellan accepterade attityder till och utövande av våld mot kvinnor i nära relationer både på individuell- och strukturell nivå (Flood & Pease, 2009). Mer specifikt har studier visat att personer som utövar våld mot kvinnor i nära relationer har mer tillåtande attityder till våldet (ex. Yoshikawa m.fl., 2014), att samhällets syn på våldet speglar samhälleliga aktörers respons på våldet samt att utsatta kvinnors hjälpsökande beteende påverkas av i vilken utsträckning de upplever att våldet accepteras av omgivningen (Flood & Pease, 2009). Attityder till våld mot kvinnor i nära relationer kan ta sig uttryck på olika sätt, exempelvis genom individers vilja att ingripa när de bevittnar våld i nära relationer (se ex. Gracia m.fl., 2018). Andra aspekter av attityder är syn på våldets allvarlighetsgrad (se ex. Martin-Fernandez m.fl., 2022), samt inställning till brottsoffers egna ansvar för sin utsatthet (se ex. Alfredsson m.fl., 2016). Samtliga aspekter har visats hänga ihop, dvs. personer som har en relativt sett högre acceptans inför våldet tycker att det är mindre allvarligt och att brottsoffer har ett större eget ansvar för våldet (Gracia m.fl., 2018). Enligt samma studie rapporterar dessa personer även lägre vilja att ingripa vid situationer av våld mot kvinnor i nära relationer. Mot bakgrund av betydelsen av attityder till våld mot kvinnor i nära relationer, både gentemot våldsutövande och våldsutsatta (Flood & Pease, 2009), så är det relevant att fokusera på attityder vid förebyggande arbete.

Enligt en sammanställning av internationella studier gällande effekten av förebyggande insatser i relation till våld i nära relationer finns det program som fokuserar på attityder och normer i relation till unga, som lett till ökade kunskaper om våld i nära relationer och attityder till sådant våld (Forte, 2022). Det är däremot osäkert om de påverkar ungas våldsutövande. Det finns också program som syftar till att påverka individer att ingripa när andra personer utsätts för våld i nära relationer. Resultat från studier rörande effekten av sådana program visar att unga vuxnas attityder till och kunskap om våld i nära relationer ökar, men att beteendeförändringar är svårare att nå (Forte, 2022). Gemensamt för de mer effektiva programmen var att de relativt sett hade fler och längre träffar samt att de som gav programmen var utbildad personal med pedagogisk kompetens. De sistnämnda är några av de faktorer som lyfts fram

¹ Primär, sekundär och tertiär prevention kan jämföras med universell, selektiv och indikerad prevention (se Kunskapsguiden, 2025).

som principer som återfunnits i effektiva preventionsprogram inom en rad olika områden (se Nation m.fl., 2003). Andra principer som lyfts av Nation och kollegor rör insatsers *omfattning* (att de är inriktade på flera nivåer, ex: bostadsområde, familj, kamrater samt ges i lagom omfattning tidsmässigt), att de ges vid *rätt tidpunkt* (i relation till när i tid ex. det *problembeteende som ska förebyggas brukar utvecklas*), bygger på att *stärka positiva* relationer (till vuxna och kamrater), att *olika metoder för lärande* används (som syftar till att öka kunskaper och färdigheter i relation till det aktuella problemområdet), att insatsen är *sociokulturell relevant, teoridriven* och har en *tydlig målsättning* (som är utgångspunkt för löpande dokumentation under arbetet med insatsen) (Nation m.fl., 2003). I tillägg till detta sammanfattar Franzén och Gottzén (2020) ytterligare ett antal aspekter som visats vara betydelsefulla för effekten av våldsförebyggande insatser. Det kan exempelvis vara en fördel om förändring av normer och attityder är i fokus och inte bara information. Vidare kan insatser som ges i könseparerade grupper ge större attitydförändring bland män jämfört med om grupperna består av både män och kvinnor.

Franzén och Gottzén (2020) presenterar även en sammanställning över våldsförebyggande metoder med genusperspektiv som använts i Sverige. Tre metoder som använts i skolverksamhet identifierades². Ingen av dessa är inriktad på att förebygga våld i ungas nära relationer specifikt. Ett av programmen (*Friends*³) är inriktat på att förebygga trakasserier, mobbning, diskriminering och kränkningar, medan de två andra *Mentorer i våldsprevention* (MVP; Katz, 1995) och *Tåget*; (se Länsstyrelsen i Stockholms län, 2018) huvudsakligen är inriktade på våldsprevention generellt. Både MVP och Tåget uppfyllde de inklusionskriterier som Franzén och Gottzén (2020), utgick från i översikten (se fotnot). Övergripande är fokus i MVP att utmana ungas syn på könsnormer samt deras syn på att ingripa vid situationer när andra utsätts för våld (Franzén & Gottzén, 2020). Detta har Tåget inspirerats av, därför är åskådarperspektivet och att utmana könsnormer fokus även i detta program (Länsstyrelsen i Stockholms län, 2018). Ytterligare en central aspekt i Tåget är anknytning, som innebär att alla elever ska känna att det finns någon i skolpersonalen som de kan vända sig till om det behövs. Medan MVP huvudsakligen genomförs i skolkontext, involverar Tåget också föräldrar (Franzén & Gottzén, 2020). Centralt för båda programmen är arbete med positivt ledarskap bland barn och unga (Franzén & Gottzén, 2020). Resultat från utvärderingar av dessa metoder sammanfattas nedan.

Det finns två olika versioner av Mentorer i våldsprevention som har testats i Sverige (se Franzén & Gottzén, 2020); MVP utvecklad av Botkyrka kommun och MVP utvecklad av organisationen MÄN⁴. I utvärderingen av den förstnämnda versionen syns inte några övergripande förändringar kopplat till

² Vägledande inklusionskriterier i studien var att metoden skulle 1) ha använts i Sverige, 2) vara på universell eller selektiv nivå, 3) vara dokumenterad/utvärderad av forskare/annan oberoende aktör, 4) ha genussensitiv/genusförändrande inriktning, 5) alternativt insatser som inte testats i Sverige men som potentiellt skulle kunna användas i Sverige samt uppfyllde ytterligare en rad kriterier (Franzén & Gottzén, 2020, s. 18).

³ se www.friends.se

⁴ se: <https://mfj.se/>

arbetet med MVP, med det finns flera metodologiska brister som gör att det är svårt att dra några säkra slutsatser (Jonsson, 2019). Insatsen upplevs leda till att förekomsten av våld mellan elever minskar. Utvärderingen av MÄNs version av MVP har genomförts i två omgångar och övergripande visar den första uppföljningen av MVP på försiktigt positiva resultat när det gäller ökad kunskap och förändrade attityder efter insatsen (Eriksson, m.fl., 2018). Exempelvis förändrades elevernas attityder till genusnormer och till att ingripa vid situationer där våld förekommer i begränsad utsträckning. En potentiell förklaring till detta som lyfts fram är att höga nivåer rapporterades redan vid start, vilket gör att utrymmet för förbättring var begränsat. Några resultat går i negativ riktning, exempelvis uppfattades vissa våldstyper och våld i vissa situationer som mer acceptabla efter insatsen. Eftersom de deltagande skolorna var självselektade är det inte säkert att resultaten är representativa för svenska skolor generellt. Det fanns flera utmaningar relaterade till det praktiska genomförandet av programmet, exempelvis att det inte alltid genomfördes enligt manualen/instruktionerna. Trots utmaningarna är slutsatsen av utvärderingens kvalitativa del, att programmets potential är stor. I den senare uppföljningen av MVP visar resultaten av en kvantitativ delstudie att insatsen på övergripande nivå inte lett till positiva förändringar, men ska enligt författarna tolkas med stor försiktighet (Gottzén, m.fl., 2021). Inom ramen för uppföljningen genomfördes för- och eftermätningar med elever som deltagit i MVP. Svaren jämfördes med svaren från en grupp elever som inte deltagit i MVP.

Resultaten från utvärderingen av Tåget visar på försiktigt positiva resultat (Länsstyrelsen i Stockholm, 2018). När det gäller frågan om mobbning och slagsmål var ett problem på skolan rapporterade exempelvis skolor som arbetade med Tåget en sjunkande nivå under undersökningsperioden medan kontrollskolorna rapporterade en ökande nivå under samma period. Samtidigt ökade skolpersonalens rapporteringen av mobbning och fysiskt våld (på Tåget-skolorna), vilket förklaras av att en del av insatsen handlade om att systematisera sådan rapportering. Föräldrar till barn på Tåget-skolorna uppmärksammade inga beteendeförändringar hos barnen vad gällde beteendeproblem och vänskapsbeteende. Slutligen rapporterade föräldrarna att barnen var trygga innan och efter insatsen, dvs. ingen förändring skedde.

För några år sedan rekommenderade Brottsförebyggande rådet (2021) att två våldspreventionsprogram som visat på lovande resultat i internationella studier börjar användas (efter ev. anpassning) i svenska skolor; *Dating Matters* och *Safe Dates*. Programmen riktar sig till barn och ungdomar i åldrarna 11–14 år (*Dating matters*) respektive 13–15 år (*Safe Dates*) (Brå, 2021). Båda programmen är primärpreventiva och genomförs huvudsakligen i skolkontext, med syfte att förebygga våld i ungas nära relationer (Brå, 2021). Med anledning av rekommendationen fick Jämställdhetsmyndigheten i uppdrag av regeringen att översätta, anpassa och utvärdera dessa program (se Jämställdhetsmyndigheten, 2022). Uppdraget ska redovisas under 2025. Brottsförebyggande rådet (2021) rekommenderade även kunskapshöjande insatser till personer som möter barn och ungdomar inom ramen för sitt arbete, eftersom det ofta saknas

kunskap om våld i nära relation mellan unga i sådana verksamheter. Sammantaget finns det behov av kunskap om hur metoder som syftar till att förebygga våld i nära relation mellan unga fungerar i svensk skolkontext.

Tillsammans för en skola fri från våld

Eftersom i princip alla barn och unga tillbringar en betydande del av sin tid i skolan är det en viktig arena för det brottsförebyggande arbetet. Skolan har en viktig roll när det gäller arbete för att påverka barn och ungas brottsbenägenhet genom att stärka moral och självkontroll, särskilt i relation till de elever som inte får med sig detta hemifrån (Wikström, 2023). Eftersom barn och unga, precis som alla individer, påverkas av och agerar i relation till de miljöer de interagerar med kommer en skolmiljö där det finns tydliga prosociala normer kring hur elever och vuxna ska bete sig mot varandra, och där det finns tydliga markeringar mot normbrott bidra till en positiv utveckling (jmf Wikström 2023; Wikström & Treiber, 2017; Hardie & Drew, 2024). Arbete med elevers attityder till våld kommer alltså (om arbetet är effektivt) att påverka rådande attityder till våld på skolan. Sammanfattningsvis har både individens förhållningssätt till regler och platsens normer betydelse för förekomsten av regelbrott och är därför centrala att arbeta med vid brottsförebyggande arbete.

Den insats som utvärderas i den här rapporten kallas *Tillsammans för en skola fri från våld*. Under hösten 2023 och våren 2024 genomförde en ungdomsjour i Malmö en förebyggande insats i samarbete med en grundskola (F-9) i Malmö. På skolan går det ca 550 elever och skolan har ett högt socioekonomiskt index, vilket innebär att många av eleverna kommer från hem med låg socioekonomisk nivå. Insatsen syftade till att påverka attityder och beteenden hos elever gällande samtycke, makulinitetsnormer, machokultur, porr och kopplingen till våld samt öka kunskapen och beredskapen hos lärare och elevhälsoteam när det gäller dessa frågor. Insatsen har utformats av ungdomsjouren med inspiration från metoden ”Kärlek börjar aldrig med bråk”⁵ och riktar sig till elever på låg-, mellan- och högstadiet (förskoleklasserna deltog inte). En av utgångspunkterna för insatsen är den så kallade våldspyramiden, som illustrerar att mindre allvarliga former av våld hänger ihop med mer allvarliga former (se ex. Unizon, 2004). Sambandet mellan olika former av våld förklaras med att om mindre allvarligt våld (ex. misogynt språk) är vanligt förekommande, så kan det leda till att allvarligare våld (ex. kränkningar) inte uppfattas som lika allvarligt längre (Unizon, 2004). Dvs. det sker en förskjutning i synen på vad som uppfattas vara mer eller mindre allvarliga våldshandlingar. Utgångspunkten i insatsen har alltså varit att arbeta brett, utifrån våld generellt och inte enbart i relation till våld som sker i parrelationer.

Inom ramen för projektet har insatser genomförts i varje klass och berörd skolpersonal har även deltagit vid de flesta träffarna. Elever i årskurs 1–3 har träffat ungdomsjouren två gånger (120 min /träff) och

⁵ se <https://www.unizonjourer.se/juventasungdomsjour/karlek-borjar-aldrig-med-brak/>

elever i årskurs 4–9 fyra gånger (120 min /träff). I samband med träffarna med elever har ungdomsjouren hållit i föreläsningar, workshops, filmvisning och diskussioner. Teman har varierat för olika årskurser och innehållet har varit åldersanpassat (se tabell 1).

	Årskurs 1–3	Årskurs 4–6	Årskurs 7–9
Tema	Samtycke (aktivt åskådarskap) och normer	Samtycke Normer och machokultur Våld (aktivt åskådarskap) Kärlek och relationer	Samtycke Normer och machokultur Våld (aktivt åskådarskap) Porr

Träffarna har genomförts i halvklass under ledning av två utbildare från ungdomsjouren. I undantagsfall har en av utbildarna hållit i träffen själv. Ungdomsjouren har också träffat skolpersonal vid tre tillfällen; inför projektets start, i mitten och i slutet av projektet. I samband med den första träffen med skolpersonal introducerades projektet för hela personalgruppen samtidigt. Vid den andra träffen diskuterades frågor rörande projektet, presentation av våldspyramiden kopplat till projektets teman, och hur man som vuxen kan agera om man misstänker att någon man möter är utsatt för våld. Den tredje träffen handlade om överlämnande av projektets metodmaterial, en summering av projektet samt en diskussion om huruvida metodmaterialet ska leva vidare på skolan. Den andra och den tredje träffen skedde gruppvis i skolpersonalens lärarlag. Skolans personal har också getts möjlighet till konsultation vid behov under projektets gång och efter projektets avslut och målet har varit att skolan själva ska driva arbetet vidare efter projektets avslut. Slutligen var det från början även tänkt att ungdomsjouren skulle finnas i korridoren vid ett antal tillfällen för att ge möjlighet för elever att mer spontant komma och prata, fråga och diskutera samt få information om ungdomsjourens verksamhet och vilket stöd som erbjuds. ”Korridorhänget” genomfördes vid enstaka tillfällen, men elever dök inte upp.

Metod

Rapporten bygger på data som samlades in genom enkäter med elever i årskurserna 4–9 samt intervjuer med skolpersonal och representanter från ungdomsjouren. Såväl skolpersonal som elever deltog vid en förmätning, innan projektet startade, och en eftermätning efter projektets genomförande.

Enkätstudien

Samtliga elever i årskurserna 4–9 erbjöds att delta i enkätstudien, som genomfördes i form av en digital enkät.⁶ Innan datainsamlingen påbörjades fick samtliga barn med sig ett kuvert med information (på svenska och arabiska) om studien som de skulle ge till sina vårdnadshavare. Om vårdnadshavarna inte samtyckte till att deras barn skulle delta i studien ombads de fylla i en bifogad blankett och använda det bifogade svarskuvertet för att sända tillbaka den till forskargruppen. I anslutning till att informationen

⁶ Enstaka elever deltog inte i insatsen (och därmed inte heller i enkätstudien), pga. individuella skäl.

delats ut genomförde forskargruppen även ett utskick till vårdnadshavarna med information om studien och att deras barn fått med sig ett kuvert hem från skolan. Informationsspridningen (kuvert och elektroniskt utskick) administrerades med hjälp av skolan. Totalt gick det ungefär 320 elever på skolan (4–9) vid den aktuella tidpunkten, varav ca 40 elevers vårdnadshavare inte samtyckte till att deras barn skulle delta. Samtycke från eleverna inhämtades i samband med datainsamlingen då de informerades om studiens syfte, att det var frivilligt att delta samt att de när som helst kunde avbryta enkäten utan att skicka in sina svar.

Enkäten innehöll övergripande två huvuddelar; (i) frågor om attityder till våld och (ii) attityder till att ingripa i situationer som innefattar våld. Enkäten utformades med utgångspunkt i en enkät som användes vid utvärdering av Mentorerna i våldsprevention (se Eriksson m.fl., 2018; Gottzén m.fl., 2021), men anpassades efter innehållet i den aktuella insatsen. Enkäten anpassades även utifrån feedback från ett antal barn och ungdomar som läste igenom den med fokus på frågornas formuleringar. Frågorna var identiskt formulerade i samband med för- och eftermätning för att möjliggöra jämförelser mellan svaren vid de olika tidpunkterna (på gruppnivå). Mot bakgrund av att eleverna uttryckte att det var många frågor att besvara vid förmätningen togs ett antal frågor bort ur enkäten i samband med eftermätningen. Den enkät som besvarades av elever i årskurs 4 och 5 var formulerad på lite annat sätt och innehöll i viss mån andra frågor än enkäten som besvarades av elever i årskurs 6–9. I enkäterna fanns inga frågor om personuppgifter eller egna erfarenheter av våld.

Enkäterna besvarades digitalt på lektionstid. Minst en i forskargruppen fanns på plats i samband med att enkäterna fylldes i, dels för att inledningsvis muntligt informera eleverna om studien, dels för att finnas tillhands för att besvara eventuella frågor. Den första enkäten fylldes i innan projektets första träff och den uppföljande enkäten genomfördes efter klassernas sista träffar inom ramen för projektet⁷. Enkätsvaren har analyserats genom deskriptiv statistik (frekvensanalyser, χ^2 och t-test) med hjälp av statistikprogrammet Statistical Package for the Social Sciences (SPSS).

Intervjustudien

Skolans personal bjöds in till deltagande i intervju före projektets start och efter projektets avslut. Totalt genomfördes 21 intervjuer med personal från skolan, nio innan projektet startade, en halvvägs in i projektet (med en ledningsgruppsrepresentant från skolan) och elva efter projektet avslutats. Åtta av deltagarna intervjuades vid två tillfällen, två deltog bara vid start och tre deltog bara vid den avslutande intervjun. De intervjuer som genomfördes innan projektets start tog mellan ungefär 11–23 minuter, den intervju som genomfördes halvvägs in i projektet tog cirka 25 minuter, medan de intervjuer som genomfördes efter projektets avslut tog mellan cirka 13–30 minuter. Frågor som ställdes i de första intervjuerna berörde skolpersonalens syn på det specifika projektet och deras förväntningar gällande detta. Vid de uppföljande intervjuerna diskuterades skolpersonalens upplevelser av projektet,

⁷ Ett fåtal elever kan ha besvarat den uppföljande enkäten innan deras sista träff med ungdomsjouren.

exempelvis hur träffarna fungerat i praktiken, om de upplevt några förändringar kopplat till elevers agerande under och efter projektets slut. Skolpersonal som deltog vid de uppföljande intervjuerna hade i varierande utsträckning deltagit vid träffarna med eleverna. Utöver intervjuerna med skolpersonal genomfördes tre intervjuer med ungdomsjouren. Två av dessa gjordes halvvägs in i projektet och i samband med projektets avslut intervjuades en av dem ännu en gång. Intervjuerna med ungdomsjouren pågick mellan ungefär 26–30 minuter. Majoriteten av intervjuerna genomfördes i samband med fysiska träffar och ett fåtal genomfördes per telefon eller via digitala möten. Samtliga intervjuer spelades in med hjälp av en diktafon (efter samtycke från deltagarna), och transkriberades. Materialet lästes igenom och tematiserades först med utgångspunkt i de i förväg formulerade frågeställningarna och därefter utifrån underteman som identifierades i svaren. Sammanfattningarna av varje tema illustreras med hjälp av citat. Majoriteten av de intervjuer som genomfördes innan insatsen påbörjades finns representerade genom citat i texten. Det finns även citat från samtliga intervjuer som genomfördes med ungdomsjouren (i halvtid och efter genomförd insats), samt med skolpersonal efter insatsen genomförts.

Etiska överväganden

Forskarna har förhållit sig till forskningsetiska riktlinjer i genomförandet av studien och reflekterat kring etiska frågor löpande. Sådana reflektioner har bland annat handlat om hur informationen rörande studien kan göras så tydlig och tillgänglig som möjligt för eleverna. Exempelvis fanns det i samband med datainsamlingen minst en person från forskargruppen på plats i klassrummet för att informera eleverna om studien, samt för att besvara eventuella frågor. Eftersom deltagarna var under 15 år har deras vårdnadshavare samtyckt till att de tillfrågas om deltagande i studien. Vårdnadshavarna gjorde detta genom att de fick fylla i och skicka in en blankett i ett frankerat svarskuvert till forskargruppen om de inte samtyckte till att deras barn deltog. Blanketten tillsammans med information om studien delades ut till eleverna i skolan. Liknande förfarande har använts i tidigare jämförbara studier (Eriksson m.fl., 2018; Gottzén m.fl., 2021). Etikprövningsmyndigheten (EPM) har lämnat ett rådgivande yttrande rörande enkätstudien (Dnr. 2023-03452-01), där det framkommer att de beslutat att inte ta upp ansökan för prövning eftersom studien inte omfattas av bestämmelserna i etikprövningslagen. När det gäller intervjustudien skickades ingen ansökan om prövning in till EPM, mot bakgrund av att de data som skulle samlas in inte föll under lagstiftningens tillämpningsområde.

I rapporten presenteras elevernas svar på gruppnivå, vilket göra att det inte är möjligt att identifiera vad enskilda personer har svarat. I intervjustudien presenteras citat från intervjuerna med skolpersonal. I citaten har vissa uppgifter exkluderats (då det varit nödvändigt), för att inte enskilda i skolpersonalen ska kunna identifieras (ex. i vilken klass de undervisar). Det är dock möjligt att skolpersonalen själva känner igen sina egna svar. Det finns en viss risk att citaten från representanten från skolans ledningsgrupp går att koppla till person, eftersom antalet personer i skolans ledningsgrupp är begränsat. Detsamma gäller svaren från representanter från ungdomsjouren. Av den anledningen har några av dem

tagit del av citat som finns i rapporten innan den publicerades. Skolans namn nämns inte heller i rapporten, vilket minskar risken för att utomstående ska kunna identifiera intervjudeltagare.

Resultat

Nedan presenteras först resultaten från enkätstudien och därefter resultaten från intervjustudien.

Enkätstudien

Sammantaget var det 186 elever som besvarade enkäten i samband med den datainsamling som gjordes hösten 2023 innan projektet startade (se tabell 2). Svarsfrekvensen varierar mellan de olika årskurserna och mellan de båda datainsamlingstillfällena, med en lägre svarsfrekvens bland de äldre eleverna vid det senare tillfället. Om vi exkluderar de elever vars föräldrar inte samtyckte till deltagande är svarsfrekvensen ungefär 66 procent. Av de elever som besvarade enkäten i samband med det första datainsamlingstillfället identifierade sig knappt hälften (45 %) som flickor, men andelen flickor varierar mellan årskurser, från 29 procent i årskurs 5 till 64 procent i årskurs 8.

I samband med datainsamlingen som gjordes våren 2024 efter att projektet genomförts var det 152 elever som besvarade enkäten. Det är framför allt i årskurs 6, 7 och 9 där det är betydligt färre elever som besvarade den uppföljande enkäten. Samtidigt var det betydligt fler elever i årskurs 4 som besvarade den uppföljande enkäten.

På grund av datainsamlingens utformning finns ingen möjlighet att följa upp samma elever över tid eller att se hur enskilda elevers svar förändrats under läsåret. De jämförelser som görs av elevernas attityder innan respektive efter insatsen visar i stället en generell bild av hur elever i den aktuella årskursen besvarade frågorna i samband med respektive datainsamlingstillfälle.

Årskurs	Före (N= 186)			Efter (N= 152)		
	n	%	% flickor	n	%	% flickor
Åk 4	28	48%	43%	37	64%	24%
Åk 5	24	43%	29%	27	48%	37%
Åk 6	36	71%	44%	21	71%	62%
Åk 7	40	67%	58%	24	40%	63%
Åk 8	22	42%	64%	20	38%	50%
Åk 9	34	76%	32%	20	44%	10%
Totalt			45%			39%

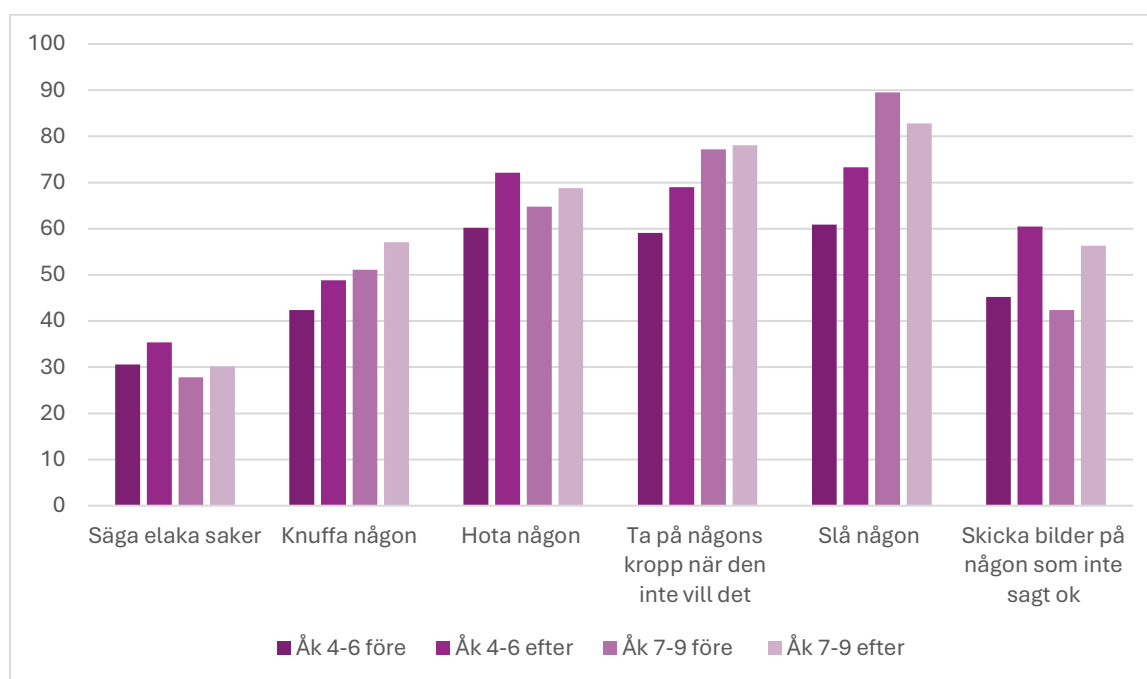
Tabell 2. Beskrivning av hur stor andel som deltog från respektive årskurs samt fördelning utifrån kön

Eftersom antalet elever från respektive årskurs är relativt få så har vi valt att gruppera svaren så att årskurs 4 till 6 utgör en grupp och årskurs 7 till 9 utgör en grupp. Dessa grupper är dock inte homogena och det finns i relation till vissa frågor betydande skillnader mellan elever i olika årskurser.

Vilken typ av handlingar definierar eleverna som våld?

För att mäta vad eleverna uppfattar är våld ställdes en fråga om de såg sex olika typer av handlingar som våld (se figur 1).

Den handling som i störst utsträckning ansågs vara våld var att slå någon (74% innan och 76% efter), den handling som i lägst utsträckning ansågs vara våld var att säga elaka saker till någon (27% innan, 32% efter). Detta mönster gäller både för årskurs 4–6 och årskurs 7–9. Som framgår av figur 1 så finns det ett generellt mönster av att de äldre eleverna är något mer benägna att se handlingar som våld, detta gäller framför allt andelen som anser att det är våld att slå någon samt andelen som anser att det är våld att ta på någons kropp mot hens vilja. Undantagen är att säga att elaka saker och att skicka bilder där åldersgrupperna är mer jämna. Även om inte skillnaderna är stora så finns det ett generellt mönster av att det är fler elever både i årskurs 4–6 och i årskurs 7–9 som anser att de efterfrågade handlingarna är våld efter genomförandet av insatsen, detta är särskilt tydligt för andelen som anser att det är våld att skicka bilder på någon som inte sagt att det är ok (p .007). Undantaget från det övergripande mönstret är att det är en lägre andel av eleverna i årskurs 7–9 som i den uppföljande datainsamlingen svarar att de anser att det är våld att slå någon. Detta drivs främst av svaren eleverna i årskurs 9.

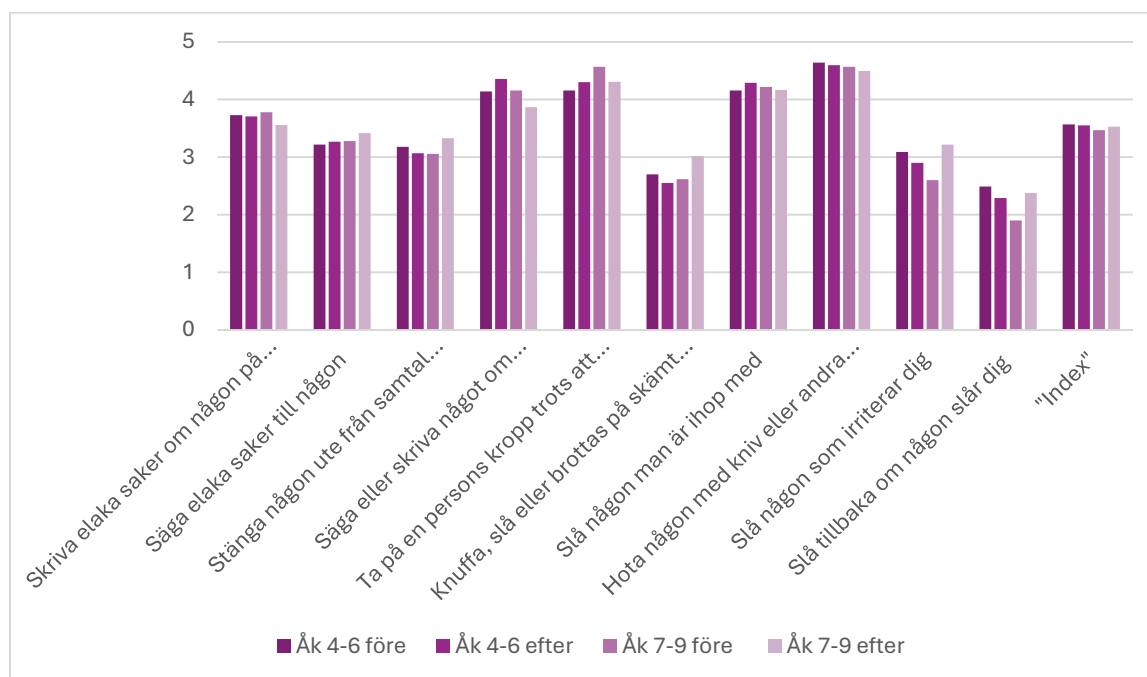
Figur 1. Definitioner av våld. Staplarna visar hur stor andel i procent av eleverna som uppfattar att olika handlingar är våld.

Generellt sett finns inga tydliga könsskillnader i relation till vilka handlingar som anses vara våld förutom när det gäller synen på att det är våld att ta på någon mot dennes vilja och att slå någon där det är signifikant fler flickor som svarat att detta är våld i den uppföljande enkäten.

Hur allvarliga uppfattas olika typer av handlingar vara?

Nästa del av enkäten handlade om hur allvarliga eller dumma eleverna tyckte att olika handlingar var (se figur 2). Eleverna fick ta ställning till respektive handling på en skala från ”Jättedumt” (5) till ”Inte alls dumt” (1), ett högre värde visar alltså att eleven tycker att handlingen är mer dum.

De handlingar som eleverna tyckte var mest dumma var att hota någon med vapen, att slå någon man är ihop med (m=4,21 innan, m=4,26 efter), att ta på en persons kropp utan att hen vill det (m=4,40 innan, m=4,29 efter) samt att säga eller skriva något om en annan persons kropp (m=4,15 innan, m=4,13 efter). De handlingar som ansågs minst dumma var att skojbråka (m=2,66 innan, m=2,74 efter) och att slå tillbaka om man själv blir slagen (m=2,17 innan, m=2,31 efter). Skillnaderna mellan den enkät som genomfördes innan projektet och efter är över lag marginella och mönstren ser liknande ut för årskurs 4 till 6 och årskurs 7 till 9 (se figur 2).

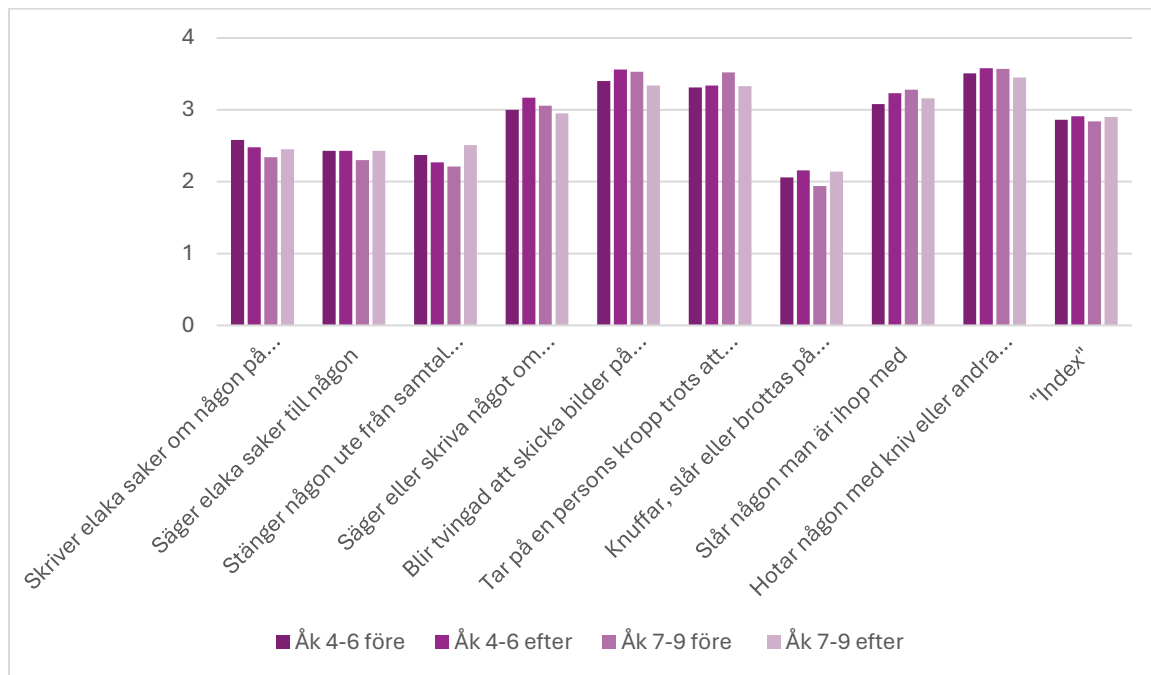
Figur 2. Allvarlighetsgrad i relation till olika handlingar. Staplarna visar medelvärden för hur dumt eleverna uppfattar att olika handlingar är.

Flickor och pojkar svarar generellt sett lika på frågorna om hur dumma de tycker att olika handlingar är. De undantag som finns är att flickor innan insatsen var mer benägna än pojkar att tycka att det är dumt att ta på en persons kropp utan att hen vill det (m flickor=4.60, m pojkar=4.23, $p < .05$), denna skillnad finns inte längre kvar efter att eleverna tagit del av *Tillsammans för en skola fri från våld*. Däremot finns det efter insatsen en skillnad mellan flickor och pojkar när det gäller hur dumt de tycker att det är att stänga någon ute, flickorna är mer benägna att tycka att detta är dumt jämfört med pojkarna (m flickor=3,42, m pojkar=3,0, $p < .05$).

Vikten av att ingripa

Eleverna fick ta ställning till nio olika situationer och svara på hur viktigt de tycker att det skulle vara att ingripa i den aktuella situationen. Svartalternativen gick från "Inte viktigt alls" (1) till "Jätte viktigt" (4), ett högre värde visar alltså på att det bedöms som mer viktigt att ingripa. Samtliga frågor slogs också samman till ett övergripande index där ett högt värde indikerar att eleven tycker att det är viktigt att ingripa i fler situationer ($\alpha > .8$).

De situationer där eleverna tyckte att det var viktigast att ingripa var om någon blev hotad med vapen (m=3,52 innan, m=3,53 efter) och om någon blev tvingad att skicka bilder på sig själv (m=3,44 innan, m=3,46 efter). Den situation där eleverna tyckte att det var minst viktigt att ingripa var om någon skojbråkar (m=1,99 innan, m=2,17 efter). Som framgår av Figur 3 ser svaren från årskurs 4 till 6 och årskurs 7 till 9 relativt lika ut. Skillnaderna mellan den enkät som genomfördes innan projektets start och efter är över lag små. Detta bekräftas av det samlade indexet som visar att elevernas syn på olika typer av handlingar är i princip oförändrat.

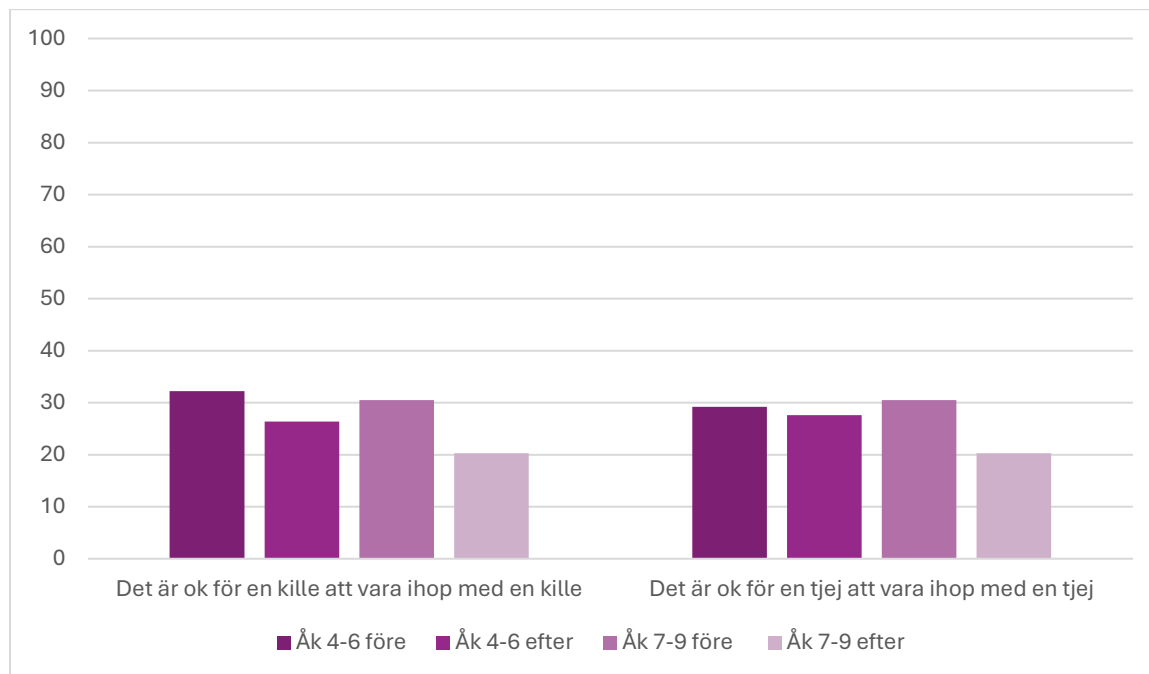

Figur 3. Vikten av att ingripa. Staplarna visar medelvärden för hur viktigt eleverna tycker det är att ingripa i olika situationer.

I relation till hur viktigt eleverna tycker att det är att ingripa i olika situationer så finns det i materialet en del skillnader mellan flickor och pojkar. Både innan och efter att eleverna tagit del av projektet så ansåg flickorna i högre utsträckning än pojkarna att det var viktigt att ingripa om någon säger något om en annan persons kropp (innan: m flickor =3.20, m pojkar=2.88, $p < .05$; efter: m flickor =3.31, m pojkar=2.91, $p < .05$) och om någon tar på en persons kropp när hen inte vill det (innan: m flickor =3.65, m pojkar=3.22, $p < .001$; efter: m flickor =3.58, m pojkar=3.15, $p < .005$). I den enkät som besvarades efter att eleverna tagit del av insatsen så finns det skillnader mellan flickor och pojkar även när det gäller hur viktigt de tycker att det är att ingripa om någon blir tvingad att skicka bilder på sig själv till någon annan (m flickor =3.64, m pojkar=3.34, $p < .05$), om någon hotar någon med kniv eller andra vapen (m flickor =3.71, m pojkar=3.39, $p < .05$), om någon slår den de är ihop med (m flickor =3.40, m pojkar=3.05, $p < .05$). Efter att eleverna tagit del av *Tillsammans för en skola fri från våld* så finns det också en skillnad mellan flickor och pojkar på det sammanslagna indexet vilket visar att flickor tenderar att tycka att det är viktigt att ingripa i fler situationer än vad pojkar gör (m flickor =3.77, m pojkar=3.06, $p < .005$).

Elevers syn på samkönade relationer

Det är mellan 20 och 30 procent av eleverna som tycker att det är ok för en kille att vara ihop med en kille och ungefär lika många som tycker att det är ok för en tjej att vara ihop med en tjej. Det finns inga tydliga skillnader mellan eleverna som besvarade enkäten innan de tog del av insatsen och efter.

Figur 4. Elevers syn på samkönade relationer. Staplarna visar hur stor andel i procent som tycker att samkönade relationer är ok.

I svaren från den första enkäten var det fler tjejer än killar som tyckte att det var ok med samkönade relationer ($p < .05$). I den uppföljande enkäten fanns det inte längre några skillnader mellan flickor och pojkar i frågan om det är ok att en pojke är ihop med en pojke, däremot är det färre flickor än pojkar som tycker att det är ok för en flicka att vara ihop med en flicka ($p < .005$).

Intervjustudien

Först presenteras resultaten från de intervjuer med skolpersonal som genomfördes innan projektets start och därefter resultaten från intervjuerna med ungdomsjouren. Avslutningsvis presenteras resultaten från de uppföljande intervjuerna med skolpersonalen.

Intervjuer med skolpersonal inför projektets start

Med undantag för en representant för skolledningen som intervjuades ungefär halvvägs in i projektet, gjordes de första intervjuerna med skolpersonal innan deras första möte med ungdomsjouren. Frågor som diskuterades om det specifika projektet inför uppstarten handlade om skolpersonalens (i) *kännedom* om och huruvida de tyckte att det fanns ett (ii) *behov* av den här typen av insats på skolan, (iii) *förväntningar* kopplat till projektet samt om de upplevde att det fanns (iv) *resurser* i relation till projektet. Dessa fyra frågeområden utgör övergripande teman i den här delen av resultatpresentationen. När det gäller temat ”förväntningar inför projektet” presenteras intervjudeltagarnas svar utifrån ett par

underteman (se tabell 3). Resultat från intervjun med representanten från skolans ledningsgrupp presenteras dels i denna del, dels i den uppföljande delen.

Tabell 3. Teman - Intervjuer med skolpersonal inför projektets start				
Tema	Kännedom om projektet	Behov av projektet	Förväntningar inför projektet	Resurser
Undertema			Förväntningar kring vad projektet ska leda till för eleverna	
			Förväntningar kring vad projektet ska leda till för skolpersonalen	

Kännedom om projektet

Vid intervjuerna fick deltagarna frågan om vilken kännedom de hade om projektet. Övergripande svarade de att de inte visste så mycket om projektet ännu, så här uttryckte sig en av deltagarna:

”Vi har pratat om att det ska vara ett projekt, men riktigt vad det innebär, jag vet att det kommer vara några som kommer ut och träffar elever, men jag vet liksom inte vad som, och att det är några gånger. Men jag vet liksom inte vad som ska göras”.

Någonting som flera av intervjudeltagarna däremot kände till var att personer ”utifrån” skulle ansvara för och hålla i träffarna med eleverna, vilket flera uttryckte sig positivt kring. Exempelvis för att visa för eleverna att det inte bara är skolan som tycker att de frågor som projektet rör är viktiga att arbeta med. Så här säger en i skolpersonalen:

”...och att det kommer från någon annan utifrån också, att detta är inte bara någonting som, jag tänker att om det kommer utifrån och är ett projekt så visar man också vikten av detta, liksom av frågorna och att vi jobbar med det...”.

Andra anledningar till att skolpersonal tyckte att det var positivt att personer utifrån skulle hålla i insatsen var för att en del lärare inte känner sig bekväma att prata med elever om de frågeområden som projektet berör, att de som kommer utifrån har kompetens på det aktuella området, samt att de kan visa på andra perspektiv. Någon kände till att ungdomsjouren, som en del av projektet, skulle hänga med eleverna i korridoren och prata med dem även utanför lektionstid.

Behov av projektet

I samtliga intervjuer svarar deltagarna jakande på frågan om det finns behov av att arbeta med de frågeområden som projektet är inriktat på i skolan. När det gäller behovsbilden lyfter flera från skolpersonalen fram machokultur som ett problem bland eleverna. Så här säger en dem:

”Och ja, alltså skulle jag bara sätta fingret på en grej som jag tänker är problematisk här så tänker jag väl att det är lite såhär machokultur som sabbar otroligt mycket i relation till varandra”.

Samtidigt reflekterar någon av deltagarna kring att det varierar i vilken utsträckning skolpersonal tycker att exempelvis machokultur är ett problem på skolan.

”Ja. Som jag upplever det så ser vi lite olika på vidden av de här problemen som vi kan se, och orsakerna till det, och liksom hur vi ska få, hur vi kan komma åt problemet, som machokultur upplever jag det som är utbredd på denna skolan, och någonting som kanske inte alla ser när det påtalas, och ja, alla upplever inte att det är ett problem eller att det existerar medan andra verkligen tycker att det, ja...”.

Andra områden som skolpersonal lyfter fram att det finns behov att arbeta med i relation till det aktuella projektet är språkbruk, HBTQ, våld, heder och normer, kärlek och relationer.

Förväntningar inför projektet

Sammantaget har skolpersonalen mycket förväntningar inför projektet. Förväntningarna kan delas in i två underteman: förväntningar kring vad projektet ska leda till för (i) *elever* respektive (ii) *skolpersonal*.

Förväntningar kring vad projektet ska leda till för eleverna

Ett par stycken i skolpersonalen uttrycker förväntningar kring att projektet ska leda till att eleverna märker att det finns fler vuxna (än skolpersonalen) som bryr sig om dem och som de kan prata med. Exempelvis genom ”korridorhäng”, dvs. att ungdomsjouren ska finnas i korridorerna och prata med eleverna och skapa relationer.

”...att de även kommer hänga med eleverna i korridorerna och skapa sig den här relationen, det tycker jag är positivt, att man inte bara träffar dem i det sammanhanget då man jobbar med det utan att det blir levande hela tiden”.

Andra förväntningar är att eleverna ska få diskutera hederskultur, normer och värderingar och att diskussionerna är öppna och icke-dömande.

”...att jag vill att eleverna ska få ett nytt perspektiv på hur man kan se på saker. Jag vill att de ska se att det finns annat än de normer och värderingar som man kanske är van vid, det enda man hör och det enda man ser”.

Att eleverna ska lära sig hur de kan agera när de blir arga, i stället för att använda våld, är ytterligare förhoppningar som framkommer. Några i skolpersonalen uttrycker att de inte förväntar sig tydliga förändringar bland eleverna, men att de tycker att projektet är viktigt ändå. En av deltagarna menar att det inte går att förvänta sig tydliga förändringar när man arbetar med projekt som utgör en så liten del av det eleverna exponeras för.

”Och det är också så här, träffar elever som lever i en värld där det här är någonting helt annorlunda och sen så får de det under en liten period, och sen resten, 95 procent av deras vardag där ser man inte det här alls, då blir det så här, då tjänar det inte så mycket till att någon kommer och berättar eller att de får göra något annat, tror jag”.

Förväntningar kring vad projektet ska leda till för skolpersonalen

Sammantaget handlar skolpersonalens förväntningar om vad de själva ska få ut av projektet om att dels få syn på omedvetna handlingar och beteenden som påverkar vilka signaler som sänds till eleverna, dels

att fler i personalen blir bekväma med att prata med eleverna om de frågeområden som projektet är fokuserat på och få verktyg gällande hur man kan arbeta vidare med eleverna.

"[...] . Jag tänker det här med, jag vet inte, stereotypiska bilderna av hur en man är, hur en kvinna är, det behöver vi definitivt jobba med aktivt. Och när jag säger vi är det liksom inte, när jag hör hur det är så tänker jag om detta ska leda till någonting så är det jätteviktigt att all personal är med för annars blir det bara att då får eleverna sitta och höra det, och om jag sen går in i mötet med eleverna och inte funderar runt dessa sakerna så är det bara en sak som de i ett par timmar hört, och sen så träffar de mig i hundra timmar och sen så pratar jag på ett sätt eller beter mig på ett sätt som går i isär med det som de har pratat om i det här projektet, då gör det inte så stor skillnad. Jag tänker att det är jätteviktigt men det är en fråga som faktiskt inte handlar om eleverna bara, det är alla, det är vi vuxna också, jag är ju en del av det här och jag tänker jag har ju säkert massa mönster och stereotyper som jag inte är medveten om och signalerar. Så att ja, jag tänker att förväntningarna är väl att det är någonting som kan hjälpa oss alla att få syn på olika saker, men att det kräver, som med mycket annat här på skolan, det krävs att det är vuxna också är med på det och funderar runt det".

Resurser

I samband med intervjuerna diskuterades skolpersonalens syn på resurser. Detta handlade om skolans resurser både vad gäller tid för att genomföra projektet och kunskap, om de aktuella frågorna.

När det gäller tid menar några av deltagarna att den är "a och o", så här säger en av dem:

"[...] . Den typen av värdegrundsarbete att man vill förändra någons synsätt, det kräver liksom att det genomsyrar mycket mer, alltså allt som vi gör egentligen. Det är kanske inte alltid så praktiskt möjligt men mer åtminstone än ett par veckor".

Vidare menar hen att det kan betyda att annat ämnesinnehåll behöver plockas bort till förmån för detta. Något som är relaterat till detta, men som lyfts av någon annan är att när extralektioner ska in i schemat så kan det leda till att lärare "vaktar" sina lektioner:

"[...] . Jag tycker sånt här, jag vill göra sånt här både för att jag rent personligen tycker det är intressant och tycker det är viktiga delar liksom, och jag ser en vinning för verksamheten. Sen kan det lätt bli någon slags, så här ja men då hinner vi inte göra detta i något skolämne, så att den kommer ju ofta in, att många vaktar om sina lektioner. Och det kan jag absolut förstå för det gör jag också emellanåt."

När det gäller kunskap bland skolpersonal som en resurs, så lyfter intervjudeltagare att man tidigare har arbetat med frågor som är relaterade till projektet både på arbetslagsträffar och med elever, vilket kan tolkas som att det finns en beredskap för att "ta emot" projektet.

[Fråga från intervjuaren]: *"[...] . Jag tänker på den här insatsen då, tänker du att det finns förutsättningar att arbeta med den på skolan?"*

”Ja men det tycker jag. För jag tänker vi jobbar ganska mycket med ett inkluderande förhållningssätt där vi hela tiden är ganska flexibla och vi hittar nya vägar och öppna för, ja vad kan detta innebära, och att vi alltid sätter eleven i fokus. Så då tänker jag så här, ja men det här låter väldigt bra det som ska hända och vi har väldigt många kollegor som är intresserad i dessa ämnen men som också känner så här att vi saknar verktyg och redskap, hur ska vi nå fram”.

Samtidigt framkommer att det finns personal som inte är bekväma med att prata om frågor som handlar om våld, sex eller relationer. Det framförs också att det finns variationer i vilken utsträckning vissa beteenden uppfattas som problematiska bland skolpersonalen.

Ytterligare en resursfråga som lyfts i en intervju, som både handlar om tid och kompetens bland skolpersonal, men också om elevers varierande förutsättningar är att det finns språkbarriärer för vissa elever. Så här beskrivs detta:

”[...] jag tycker det är svårt för att eleverna har svårt med språket många av dem, så då måste man jobba extra mycket med det och det tar lång tid, och när man kommer in på lite mer komplexa grejer då blir det svårt för dem att hänga med, och då måste man många gånger bryta ner det och då blir det inte riktigt samma sak, alltså det blir förenklat och det blir inte riktigt, det. [...]”.

Intervjuer med ungdomsjouren

Representanter från ungdomsjouren intervjuades vid två tillfällen, den första gången var ungefär halvvägs in i projektet och sedan intervjuades en av dem igen efter projektets avslut. I följande del kommer resultatet från de första intervjuerna att presenteras och därefter presenteras resultaten från den uppföljande intervjun.

De första intervjuerna med ungdomsjouren

Vid det första intervjutillfället var fokus i första hand de erfarenheter de samlat på sig under projektet dittills. Dessa beskrivs utifrån fyra underteman; möte med elever, behovet av åldersanpassning, skolpersonalens roll och insatsens utformning och genomförande (se tabell 4).

Tabell 4. Teman – De första intervjuerna med ungdomsjouren	
Tema	Erfarenheter
Undertema	Möte med elever
	Behovet av åldersanpassning
	Skolpersonalens roll
	Insatsens utformning och genomförande

Erfarenheter

Möte med elever

Ungdomsjouren beskriver att de har arbetat för att skapa relationer till elever genom vad de kallar ”trygga rum”, dvs. en trygg stämning där eleverna ska känna att de vill prata, där det inte finns något rätt eller fel och där gruppen tillsammans utforskar olika frågor. Övergripande har eleverna varit aktiva, många har lyssnat, men alla har inte diskuterat. Samtidigt säger ungdomsjouren att det kanske är ok att

alla inte pratar (även om de försöker få alla att göra det), då eleverna i samband med träffarna i alla fall får höra vad ungdomsjouren tar upp. Vidare lyfter de fram att det kan finnas många anledningar till att olika elever är olika delaktiga verbalt i samtalen, så som personlighetstyper, diagnoser, olika elevers roller i klassen, förkunskaper osv. Att olika personer är olika gör också att det exempelvis finns olika behov i själva klassrumssituationen att försöka tillgodose, såsom olika rörelsebehov.

Vidare framkommer det att det förekommit situationer då diskussionerna har sett ut på ett annat sätt än vad de hade förväntat sig. Exempelvis upplevdes kunskapsnivån i vissa frågor ibland vara lägre än väntat.

"[...] mycket av det vi pratar om på skolan är jättenytt för många av eleverna och går lite emot deras sätt, alltså deras lite vad de är vana vid, deras tankesätt och deras värderingar och deras sätt att vara mot varandra, så det blir, det är väldigt nytt för dem, och det kan bli väldigt så att de kan bli så "Ja men vadå va, ne men såhär kan det väl inte funka". Ja men att det blir, det är väldigt många sådana diskussioner man får ta, att det liksom känns som att man verkligen börjar långt nere [...]. Ja men typ som nu när vi pratar om normer till exempel, när vi pratar om könsnormer, kärleksnormer och skönhetsnormer, det är så väldigt anti-regnbåge och det är väldigt såhär, jag blev lite chockad och jag tänker att, ja eller så är det bara jag som är inne i min bubbla och i den bubblan är det väldigt att det inte alls är så, för det är väldigt så provocerande och det kan trigga rätt mycket".

Samtidigt framkommer att diskussionerna i dessa situationer oftast har blivit bra, men ungdomsjouren lyfter att de ibland fått utmana mer än de hade förväntat sig:

"Åtta av tio så har det blivit bra, alltså vi möts ju ändå och liksom pratar, men att vi är nyfikna både jag och min kollega. "Snälla berätta mer, vad tänker du där" och sådär liksom, och sen utmanar man lite, det är det det mycket handlar om, det har blivit mycket mer utmaning än vad jag förväntade mig, att vi måste mer utmana liksom. "Men hur tänker du kring det", "Jaha det är mer så", "Men om det hade varit din bror som...", mycket sånt. Det har jag tagit, man har fått börja tänka till lite där".

Behovet av åldersanpassning

Ungdomsjouren beskriver att arbetet bland eleverna har sett lite olika ut beroende på vilken årskurs eleverna går i. Arbetet med de yngsta barnen har exempelvis utgått från lek och teater. De yngre barnen beskrivs som nyfikna och ungdomsjouren upplever att de har tagit till sig av det de arbetat med. Arbete med elever på mellanstadiet menar ungdomsjouren varit svårare. Dels på grund av att det material de tagit fram är indelat efter olika åldersgrupper och fyran till sexan ingår i samma åldersgrupp och har därmed samma material. Utifrån att det visat sig vara så stora skillnader mellan elever som går i årskurs fyra och sex, har materialet under projektets gång utvecklats och anpassats för de olika åldrarna.

Det har också visat sig att övergångarna mellan förskoleklass till ettan, låg- till mellanstadium och mellanstadium till högstadium är utmanande för att det kan vara lite oroligt i de grupperna, vilket

ungdomsjouren reflekterar kring kan bero att eleverna hamnar i nya kamratkonstellationer och att kraven ökar i exempelvis mellanstadiet. Ungdomsjouren upplever också att deltagande och engagemang varierar med olika åldrar. På lågstadiet deltar eleverna generellt mycket, det är lekfullt och de tycker det är roligt. På mellanstadiet och början av högstadiet är det lite svårare att få med sig eleverna, medan det senare på högstadiet blir lite enklare igen. Ungdomsjouren ger exempel på vilken typ av frågor de fått när engagemanget bland eleverna är lägre:

” Och mycket också diskussioner om, många elever frågar ju rakt ut ”Varför ska vi ha detta”, ”Varför ska vi lära oss detta”, ”Varför är ni här”, det är också en grej som jag tänkte inte skulle komma”.

Denna typ av ifrågasättande menar ungdomsjouren leder till intressanta diskussioner, där de fått berätta om våldsförebyggande arbete och att även om eleverna inte känner att de behöver detta nu, så kan de behöva det i framtiden. De yngsta barnen menar ungdomsjouren att de inte utmanar, vilket de gör bland de äldre eleverna (se även undertema: erfarenheter av möte med eleverna).

Skolpersonalens roll

Ungdomsjouren berättar att skolpersonal deltagit vid nästan alla tillfällen de träffat eleverna och att tanken har varit att det ska finnas någon skolpersonal med vid varje träff. Olika personal har tagit lite olika roller i samband med träffarna, en del är lite mer engagerade än andra (även när ungdomsjouren har träffat skolpersonal i lärarrummet). Det finns de som har bidragit med exempel och en kontext till det ungdomsjouren pratat om, vilket ungdomsjouren menar har varit lärorikt och någonting som de sen har kunnat ta med sig när de träffar andra klasser.

Insatsens utformning och genomförande

Ungdomsjouren beskriver att de har fått göra Anpassningar utifrån sin planering efter hand. Exempelvis hade de inledningsvis planerat att använda fritidsgårdens lokaler vid vissa träffar, men det visade sig vara bättre att låta eleverna vara i sina hemklassrum. Ytterligare ett exempel är att man låtit de yngre barnen rita mot slutet av workshopen, vilket inte var planerat från början, men som blivit en del av workshopen. Ett annat exempel är att en del elever haft svårt att komma ihåg vilket alternativ som tillhör vilket hörn, vid fyra-hörn-övningar. Det har då lösts med att vuxna ställt sig i hörnen och upprepat vilka påståenden som hänger ihop med varje hörn. Andra Anpassningar som gjorts i stunden kan exempelvis handla om att en diskussion dragit ut på tiden som ungdomsjouren inte velat avbryta.

Ytterligare en erfarenhet som hänger ihop med planeringen och schemalaggningsen av projektet övergripande, är att det kan vara fördelaktigt att fokusera på en åldersgrupp i taget. Exempelvis att arbeta samlat med lågstadiet, istället för att träffa olika årskurser blandat.

”[...] Och sen är det väl också någonstans att det har varit ett hoppigt schema, vi har haft ettor, sen har vi kanske haft femmor och sen nior. Det hade varit önskvärt, eller ja, att man kunde ha block där man jobbar med samma ålder under en tid liksom och sen så kan man byta”.

Som nämnts tidigare har ungdomsjouren också fått göra Anpassningar i materialet i relation till elevernas åldrar (se behovet av åldersanpassning) samt baserat på erfarenheter vid träffarna med eleverna.

"[...] Alltså vi har typ en, vad kan man säga, ja men en grund med det här ska vi gå igenom och sen detaljerna kommer in efter hand. "Okej det här lärde vi oss hos denna gruppen", och "Nu ser vi samma sak hos denna gruppen", då är det en grej värd att spinna vidare på och ta upp".

Uppföljande intervju med ungdomsjouren

Efter projektets avslut genomfördes ytterligare en intervju med ungdomsjouren. Intervjun handlar huvudsakligen om lärdomar utifrån projektet och implementeringen av detsamma. Intervjun handlar också om vad projektet har lett till, både för elever och för arbetet med att utveckla insatsen (se tabell 5).

Tabell 5. Teman – Uppföljande intervju med ungdomsjouren			
Tema	Implementering	Vad har projektet resulterat i?	Hur har insatsen utvecklats?

Implementering

Ungdomsjourens reflektioner kring hur insatsen implementerats handlar bland annat om projektets förankring, och att det hade varit fördelaktigt om syftet med projektet hade förankrats tydligare hos skolpersonalen.

"[...] Jag tänker att, återigen för att knyta ihop det med den här förra frågan, om man skulle ändra på någonting eller göra annorlunda till nästa gång. Är också att förtydliga lite syftet med projektet. Det här något som lärarna ska få. Det här är något som lärarna ska ta vid. Att det här ska leva vidare på [skolans namn]. En del tänkte att vi bara var här denna tid och att sedan var det bra med det. Tanken är ju att ni ska få detta, att ni ska använda det här. Att ni ska lyssna att ni liksom. Så att ni kan använda materialet. Det känner jag har varit lite, lite... Det inte har kommit ut. Att man inte riktigt har förstått det, har jag en känsla av".

En tolkning av vad ungdomsjouren menar, är att om syftet med projektet kommunicerats på ett tydligare sätt med skolpersonalen, så skulle det kunna ha påverkat deras syn på sin roll i projektet. Exempelvis på så vis att de hade sett träffarna med ungdomsjouren som ett tillfälle att inhämta kunskap och information om frågor som skolan själv ska arbeta med tillsammans med eleverna senare.

Ungdomsjouren pratade även explicit om roller i relation till implementering, att det hade varit fördelaktigt om nyckelaktörer hade utsetts som ungdomsjouren hade kunnat ha kontakt med vid planering och uppföljning. Exempelvis skolpersonal som representerar de olika stadierna.

"Där tänker jag att, ska vi göra det igen så måste vi ha en eller flera nyckelpersoner som har ansvar över detta. Där man också kan ha sådan avstämningsmöten tänker jag, för det har vi inte haft. Vi har haft det lite sporadiskt med [en specifik roll/person]. Där det liksom hade delats hur går det, vad är närmast. Vad har de tyckt om det här, vad märker ni, vad ser ni. Mer av det".

Ungdomsjouren menar också att sådana nyckelpersoner skulle kunna ha rollen som ”bärare” av projektet framåt, när skolan själva ska driva arbetet vidare. Vidare reflekterar ungdomsjouren kring att deras interna arbete förmodligen skulle ha sett lite annorlunda ut om de genomförde projektet igen, mot bakgrund av de erfarenheter de samlat på sig under projektets gång. Dels hade de arbetat mer med avstämningar efter hand i projektet, dels hade de arbetat kontinuerligt med uppdatering av materialet, i stället för att göra alla uppdateringar efter projektets slut.

”Ja, att lite liksom. Att lite knyta ihop säcken efter. Ja nu är samtycke klart, hur gick det? Vad vi tänker. Okej, det här kan vi ta bort, det här kan vi lägga till. Det här pratar vi mycket om. Att man börjar redan skriva då. Vi har inte haft det riktigt så. Jag tänker vi hade kunnat haft det lite mer uppstyrt internt. Att man har sådana avstämningsmöten. För jag tänker att det hade blivit mycket lättare nu, när man ska knyta ihop allting. För nu står allting huller om buller. Det har vi skrivit där och det är nerskrivit där. Det tänker jag, att jag hade velat pricka på. Alltså det interna”.

Vad har projektet resulterat i?

När det gäller utfallet av projektet så pratar ungdomsjouren ganska mycket om det undervisningsmaterial som projektet mynnat ut i och som innehåller planerade träffar med föreläsningsunderlag, övningar och diskussionsfrågor. Ungdomsjouren arbetade med materialet vid den tidsperiod som intervjun hölls. Som tidigare nämnts så reviderades materialet efter insatsen utifrån hur det fungerat och de erfarenheter och kommentarer ungdomsjouren fått. Det reviderade materialet skulle sedan överlämnas till skolan samt tillgängliggöras för andra intresserade. I samband med intervjun reflekterar ungdomsjouren kring att revideringarna av materialet har påverkats mycket av den feedback eleverna lämnat.

”Alltså det övergripande är, det övergripande är att de har ju lärt oss jättemycket. Som är väldigt bra nu när vi gör materialet. Alltså deras, deras tankar och deras frågor, och deras frågor har ju blivit lite det som har format en del av det. Och det tycker jag är helt fantastiskt, då blir det också mer levande, mer organiskt.

[Följdfråga från intervjuaren]: *Har du något exempel på vad det kan vara som har format materialet utifrån vad de har... Alltså finns det något du kan komma på?*

Alltså nu... Jamen exakt. Jo, för nu sitter jag och strukturerar upp och renskriver porr-avsnittet till exempel. Där vi pratade om porr. Och där vi då har haft olika påståenden kring porr. Och i det har det liksom skapats många diskussionsfrågor att ta med sig i materialet som är ställda av eleverna och deras tankar kring det. Så mycket sådant har kommit till, att det här tänker många på. Det här en viktig fråga att ta upp”.

Från ungdomsjourens perspektiv har man märkt av att elever börjat använda begrepp som man samtalat om på träffarna och att de har frågor om våld.

”Det som jag märker mest är att de använder begreppen. För det är det jag tycker är viktigt. Att man i alla fall har hört begreppen, och sedan då jättegärna lärt sig vad det betyder. Att jag hör begreppen. Att de använder ordet samtycke har ju varit genomgående hela tiden. Att det är en sådan grej som de säger återkommande, som jag har reagerat på att de använder sig av det. Men att de också mycket. Att när man pratar om att, att de har mycket frågor kring våld. Att man har fått ny kunskap kring det. Att det, att man har fått mycket frågor om de. ”Är det våld om man gör så?” ”Är det våld?”. Mycket frågor kring det”.

Hur har insatsen utvecklats?

Under projektets gång har en del förändringar skett i relation till träffarna med elever och vad som diskuteras vid dessa. En sådan är att ungdomsjouren varvat föreläsningar och övningar, dvs. att i stället för att dela in träffen i en föreläsningsdel och en övningsdel som man gjorde från början, så varvas delarna om vartannat. Ungdomsjouren säger också att innehållet har förändrats en del, utifrån vad de märkt att de behöver prata mer eller mindre om. En stor förändring som gjordes är att ”korridorhänget”, som man testade under hösten, sen inte blev av. Anledningen till det, var att det enligt ungdomsjouren hade behövt vara en schemalagd aktivitet.

”[...] Så nej det har tyvärr inte blivit något korridorhäng, förutom det vi testade i höstas. När det liksom inte riktigt fungerade. Och det var ju på grund av att det inte var schemalagt, att det var på rasterna. Vi hittade inte var eleverna var någonstans. Det var svårt att komma till oss för att... det är ju det, man vill ju göra annat på rasterna. Alltså det där, för det är ju lättare när det är korridorhäng att det är schemalagt och då att det inte är lektioner. Så i stället för den här lektionen så kan ni få gå på korridorhäng i stället. Så det är också en sak att ta med sig”.

Avslutningsvis är ungdomsjouren nöjda med att de testat insatsen på en skola. Det möjliggjorde att de kunde ta ett helhetsgrepp, skapa relationer och diskutera ämnena lite mer med eleverna. Framåt önskar de att de begrepp som de samtalat om med eleverna, fortsätter användas och att skolpersonalen tillsammans kommer överens om gränser och vad som är ok beteenden och inte.

”[...] Men också att, att man kanske också gör sin egen grej av det. En gång om året på skolan. Att typ så nu har vi en vecka med [insatsens namn] och så kör man liksom. Att det sker kontinuerligt liksom”.

Uppföljande intervjuer med skolpersonal

De uppföljande intervjuerna med skolpersonal handlar i stor utsträckning om deras upplevelser av projektet (se tabell 6). De undertema som framkommit vid analysen av materialet är vad projektet har resulterat i dels för eleverna, dels för skolpersonal/skolan. De pratade också om hur projektet fungerat i praktiken, vilket är det tredje undertemat.

Det andra övergripande temat är skolpersonalens reflektioner kring arbetet framåt. Det första undertemat handlar om hur skolan kommer att arbeta med projektets frågeområden framöver, det andra undertemat

handlar om skolpersonalens reflektioner kring vad det finns för behov för att skolan/skolpersonal ska kunna fortsätta arbeta med de aktuella frågorna.

Tabell 6. Teman – Uppföljande intervjuer med skolpersonal		
Tema	Skolpersonalens upplevelser av projektet	Det vidare arbetet
Undertema	Vad har projektet resulterat i för elever?	Hur ska skolan arbeta framåt?
	Vad har projektet resulterat i för skolpersonal/skolan?	Vad tycker skolpersonal behövs inför vidare arbete med frågorna?
	Hur fungerade träffarna i praktiken?	

Skolpersonalens upplevelser av projektet

Vad har projektet resulterat i för elever?

Precis som ungdomsjouren lyfter några i skolpersonalen att elever har börjat använda ord och begrepp som de lärt sig vid träffarna med *Tillsammans för en skola fri från våld*. Så här beskriver en av deltagarna det:

”Men bland eleverna tänker jag nog det. Ordet samtycke, och ”Jag vill inte” alltså så, ibland på ett skämtsamt sätt som att de nästan liksom så driver lite om det, men jag tänker det gör inte så mycket, bara det att de pratar om det tänker jag visar att det är något nytt som de inte har, eller som jag inte har tänkt på innan, men sen så vet jag inte om det är att jag letar efter det, men jag tycker att jag upplever att eleverna pratar mer framför allt om samtycke eller ”Jag vill inte”, ”Jag sa nej” och så... [...]”.

Andra deltagare har inte märkt någon skillnad i vad eleverna samtalar om sinsemellan. En av deltagarna beskriver att hen tycker att det är enklare att prata öppet om exempelvis hbtqi frågor nu jämfört med tidigare, samtidigt menar hen att *”...det är en lång väg kvar”* och att skolan behöver fortsätta samtalen om dessa frågor med eleverna. Vidare berättar någon annan att hen upplever att elever börjat öppna upp sig mer kring att prata och fråga om de områden projektet berört. Att elever börjat reflektera kring sitt eget beteende är också något skolpersonal lagt märke till. Vidare lyfts det fram att elever fått upp ögonen för hur man kan prata om saker i skolan, att det är ok att säga ifrån om någon pratar på ett sätt som man inte tycker om.

I ett par intervjuer berättar skolpersonal att elever som i vanliga fall inte brukar prata har gjort det i samband med *Tillsammans för en skola fri från våld*, och en av dem berättar också att de äldre eleverna vågat öppna upp och visa sig sårbara i diskussionerna med ungdomsjouren.

Skolpersonal pratar också om vad projektet kan ha gett eleverna, men som inte syns. Exempelvis att eleverna fått möta andra perspektiv i större utsträckning än de brukar; *”[...] Då får de höra fler eller kanske se och höra nya synvinklar som de kanske inte hört. [...]”*, vilket kan innebära att de i ett längre perspektiv får möta andra sätt att fundera kring saker. En annan i skolpersonalen reflekterar kring att projektet kan ha sått fröer som kan påverka eleverna på längre sikt, även om det inte märks någon förändring i direkt anslutning till projektet:

”Ja, och så har jag tänkt på det inför denna intervjun att de fröerna håller på att gro lite, men jag tror att det är svårt att se en skillnad på såhär kort tid. Det har blivit mindre skojbråk i [anger en årskurs] till exempel men de har också mognat ett år, alltså det brukar ske en förändring där. Så jag vet inte om det är direkt kopplat till detta.”

En deltagare reflekterar kring vilken betydelse ålder har i relation till effekt av insatser som handlar om hur vi är och vad vi gör mot varandra. Hen tror att störst chans att få effekt är på mellan- och lågstadiet, medan beteenden till stor del redan är befästa på högstadiet: *”[...]. Jag tror att högstadiet är för sent. Även om det är värt att säga igen till dem så att de förstår att samhället står emot detta, detta är inte okej. [...]”*

Vad har projektet resulterat i för skolpersonal/skolan?

I ett par intervjuer beskriver skolpersonal att projektet har blivit som en start, antingen genom att inspirera inför vidare arbete vidare med frågorna, eller att det gjort att skolpersonal har fått en ingång till att diskutera frågorna vidare med eleverna.

”[...]. Och som sagt det gav oss lärare, för det är inte alltid som du får ingången. Det är inte alltid som du är inbjuden till den här typen av diskussioner. Men när det pratas öppet om det och man själv har varit där. Då kan man ju, det blir ju lite lättare att komma in det och delta liksom. Och det vill man. Det vill man verkligen. [...]”

Projektet har också lett till att vissa lärare redan har tagit arbetet vidare, genom diskussioner på lektioner och raster. Ett exempel på det är genom rollspel med lågstadielever (det första citatet) eller fortsatta diskussioner med de äldre eleverna (det andra citatet):

”[...]. Men det var jättegivande diskussioner och de hade väldigt mycket bra saker att säga. Så nästa steg är då att, för vi modellerade lite i hur man dramatisera detta, hur det kan se ut och så, så nästa gång ska de få göra det i mindre grupper och dramatisera en händelse där de visar på en ja-signal och en nej-signal. Hur ser det ut när vi ser ja-signaler och hur ser det ut när vi ser nej-signaler.”

”[...]. Jag har kunnat ha rätt trevliga diskussioner i klassrummet sen där de liksom har fått smälta det, så har jag kunnat prata om det i klassrummet sen och ändå få ut något av det liksom. [...]”

Någon upplever att personal blivit lite mer bekväma att samtala kring projektets frågeområden medan någon annan inte upplever någon skillnad i det avseendet. I en intervju beskrivs att deltagande vid *Tillsammans för en skola fri från vålds* möten med eleverna har gjort att arbetslaget börjat reflektera kring hur de kan arbeta mer normkritiskt i undervisningen. Andra resultat som skolpersonal lyfter fram att projektet har lett till är att man påminns om vikten av att arbeta med de frågor som projektet berört, kunskap på området, tips på hemsidor för vidare läsning, nya begrepp att använda i samtal med eleverna och hur man kan bemöta frågor på ett professionellt sätt.

"[...] "Ja men det är okej att prata om", att vi hittar elevernas gränser och vi hittar våra gränser. Så att jag tänker att det uppmärksammar oss på att fortsätta, det står i skollagen, det står i läroplanen, och att vi har fått verktyg i hur vi ska hantera. "Vad pratade de om på [insatsens namn]", "Hur blir man personlig utan att bli privat", alltså det är väl det många brottas med tänker jag, hur är man personlig men inte privat".

Andra reflektioner kring vad *Tillsammans för en skola fri från våld* lett till för skolan/skolpersonal är dels att det visat att yngre elever kan involveras i denna typ av projekt, dels att fler och potentiellt nya perspektiv förts fram till både elever och lärare.

"[...] För jag tänker att vi som människor idag, även med sociala medier och att vi kan få in fler perspektiv, vi får inte så diversifierat som vi skulle kunna tänka oss att vi får utan det blir nog väldigt mycket "Ja men det är detta jag är intresserad av". Lite som jag beskrev med kollegorna, att vi liksom stannar i det som vi tycker, det som är närmast. Så det är jättebra att vi får tillfällen där det inte är eleverna eller läraren själv som väljer "Ne det är detta jag vill titta, prata eller höra om", nu är det detta, så här kan någon annan tänka, och det tänker jag att det kan leda till, det kan ju ge resultat när det gäller brottsförebyggande. Vi ser det inte här och nu men i ett längre perspektiv".

Skolpersonal reflekterar också kring att projektet nog inte lett till någon direkt påverkan på skolpersonal eftersom bara vissa har varit med vid träffarna (de som skulle ha hållit den lektion som skulle ha varit om det inte varit *Tillsammans för en skola fri från våld*) och då inte nödvändigtvis deltagit fullt ut, då det inte varit tydligt vilken roll de skulle ta vid träffarna.

När det gäller träffarna med skolpersonal varierar det i vilken utsträckning skolpersonalen har varit med vid dessa. Några exempel på vad träffarna med skolpersonal innehållit är information om projektet, könsnormer, forskning om våld (ex. våldspyramiden) och dialoger. Vidare lyfter skolpersonal fram önskemål om ytterligare insatser gällande hur skolpersonal kan arbeta med de frågor som projektet berör (detta återkommer senare i resultatpresentationen).

Hur fungerade träffarna i praktiken?

I samband med intervjuerna diskuterades hur träffarna med *Tillsammans för en skola fri från våld* fungerade i praktiken. I några intervjuer framkommer att de inledande teoripassen var långa och att skolpersonal upplevde att många elever hade svårt att sitta koncentrerade och lyssna under en längre stund. Utifrån detta anpassades träffarna under projektets gång. Ytterligare något som efterfrågas är att eleverna får arbeta i ännu mindre grupper, samt att fler praktiska inslag läggs till. Någon menar att anpassningar i själva upplägget med fördel kan göras tillsammans med personal som känner eleverna.

I några intervjuer tar skolpersonalen upp att det i vissa sammanhang hade varit en god idé att separera flickor och pojkar i olika grupper. En av de som framför det förslaget, framhåller att hen egentligen inte gillar att göra könsuppdelade grupper, men att det vid diskussioner om vissa ämnesområden i vissa

grupper nog hade varit en god idé. Vid ett tillfälle valde alla flickor att lämna klassrummet, pga. att de blev så triggade av diskussionen i relation till pojkarna. I någon av intervjuerna föreslås att skolpersonal (mentorer) skulle kunna förbereda eleverna inför träffarna, så att de vet vad som ska diskuteras på förhand, för att göra träffarna mer tillgängliga.

I en av intervjuerna problematiseras hur det fungerar när det kommer in personer utifrån som ska diskutera komplexa frågor, som också kan upplevas som känsliga, med eleverna och särskilt med elever på högstadiet.

”Ja. Och att våga för de är ju definitivt avståndstagande mot främlingar, och det har ju lite att göra med att de är tonåringar, alltså obekväma med okända, men också lite detta, ”Vilka är ni att komma in här och kräva att vi säger våra verkliga känslor och tankar om någonting”, ”Vi känner inte er”.

Detta upplevs ha lett till att det kan vara svårt att få i gång diskussioner med eleverna och att det har varit svårare ju äldre eleverna är. Samtidigt har ungdomsjouren rört sig på skolan och arbetat för att skapa relationer. En i skolpersonalen säger så här:

”[...] Det är inte någon så här hemlig verksamhet någonstans som ingen vet något. Man möter dem en gång och sedan aldrig mer, utan de har varit en naturlig del och rört sig här. Suttit och jobbat på eftermiddagar och så ibland. Man har varit väldigt. Det tänker jag också har varit väldigt positivt kanske för att man också ska känna som lärare, så vem är det här. Vi kan också ta en kaffe och prata lite. Så kanske jag mer, kan känna den här känslan för alltså du kommer klara det här med mina elever, jamen det är bra. Då får jag förtroende. Så det har varit väldigt framgångsrikt”.

En pedagogisk fundering som lyftes i ett par intervjuer hänger ihop med interaktionen mellan ansvariga för insatsen och eleverna. Skolpersonal uttryckte i princip motsatta upplevelser kring huruvida de som höll i insatsen hade kunnat utforska mer vad eleverna uttryckte i klassen (jämför det första och det andra citatet).

”Ja... För då får de [syftar på eleverna, författarnas kommentar] ju inte komma till tals riktigt, det kanske de fick vid andra tillfällen men jag upplevde ändå det när jag har varit där. Att man vill ju ändå höra deras tankar och sen ifrågasätta eller få de att tänka lite annorlunda kring dessa frågorna, men ja att de också ska få sina röster hörda för att det är ju där någonstans vi får förståelse för vad de tänker. För annars kommer vi med ett material, eller de kommer med ett material och presenterar det, och sen så ska de tänka på det sättet istället för att höra liksom vad är deras..., hur de förstår detta ämnet och sen kunna få dem att tänka på ett annat sätt. Ja, jag vet inte, det blev jätteotydligt”.

”Jamen verkligen trycka på framgångsfaktor i, att de [syftar på ungdomsjouren, författarnas kommentar] hade en väldigt mycket ödmjukhet i projektet. Att gå in med amen vi sitter inte på alla svaren, så. Vi behöver hitta tillsammans för dom, dom är experter [otydligt], men de är inte experter på

vår skola. Och där var de jätteödmjuka och det var så jag tror att man sänkte garden direkt. Okej, ni vill samarbeta. Ni ska inte berätta för oss uppifrån och ner. [...]”.

Från skolans sida var det inte bestämt vilken roll skolpersonal skulle ha vid träffarna, vilket har resulterat i att olika personer har tagit olika roller. Någon nämner att hen känt ett ansvar gällande ordningen under träffarna och funnits där eftersom elever ofta testat ”nya” vuxna. En annan deltagare exemplifierar med att hen ibland försökte hjälpa till att få i gång diskussioner när eleverna var tysta.

”[...] Och då sitter jag ju mest med och lyssnar, och sen om jag har något litet inspel eller liksom ibland så vet man ju att eleverna tycker något och så säger ingen något och man bara ”Fast ni pratade ju om detta förra veckan så jag vet ju att ni tycker” ...”.

Innehållsmässigt föreslår en av deltagarna att det kanske hade varit bättre att börja diskutera machokultur och som hen uttrycker det ”världen runt omkring oss” och senare gå in på samtycke som är ett ämne lite närmare individen. I en av intervjuerna tog skolpersonal upp att det var bra att visuellt stöd användes och någon annan lyfte fram att det var positivt när mobiltelefoner samlades in i början av träffen. Schemamässigt framkom att elever i nian tyckte att det var stressigt att missa lektioner inför ex. nationella prov.

Det vidare arbetet

Hur ska skolan arbeta framåt?

Intervjudeltagare pratar om *Tillsammans för en skola fri från våld* som en bra start, men att man nu själva behöver ta arbetet vidare och flera uttrycker att det inte är något som borde göras i projektform, utan något som genomsyrar undervisningen. Vid tidpunkten för de uppföljande intervjuerna med skolpersonal så känner de inte till hur projektet ska tas vidare på längre sikt, mer än att skolan ska få materialet som ungdomsjouren har utvecklat samt arbeta vidare med detta. I det korta perspektivet har lärare bland de yngre barnen arbetat vidare med rollspel och dramatisering och som vid tidpunkten för intervjun inte är avslutat.

Representanten från ledningsgruppen berättar att det finns tankar om hur arbetet ska tas vidare men att man vid tillfället för intervjun inte är klara med planeringen. Övergripande handlar det om att alla lärare ska arbeta med teman relaterade till projektet, utifrån sitt eget ämnesområde. I varje ämne ska det finnas mallar som stöd för hur man kan arbeta (redan nu finns det en bank med tips och länkar). Dessa är ännu inte utvecklade, men det kommer att göras i samarbete mellan skolpersonal som har ett stort intresse för ämnet och ledningsgruppen. Förutom att mallen kommer att innehålla hur lärare kan arbeta temabaserat, så ska den innehålla en utvärderingsdel. Det finns också tankar om att vissa delar av undervisningen (om sexualitet, samtycke och relationer) ska skötas av utvald skolpersonal, de som är mest bekväma med att undervisa om detta.

Vad tycker skolpersonal behövs inför vidare arbete med frågorna?

Skolpersonal menar att arbetet inte bara kommer att fortlöpa av sig själv och någon lyfter fram att det är viktigt att skolan beslutar om hur det ska göras.

"...sen så tror jag det behöver komma från ledningen att det är det vi ska göra. Och då tror jag att det finns mycket kunskap hos många lärare så man kan bygga upp och genomföra det, men att det måste bli tydligt var, när, hur ska det ske och varför och vem har ansvar för detta och vem har ansvar för det. Det tror jag är viktigt".

Under projektets gång har det framkommit att flera i skolpersonalen har mycket kunskap om projektets frågeområden, samtidigt lyfts det fram i några intervjuer att det finns behov av kunskapshöjande insatser.

"[...]. Då tänker jag att det krävs lite att vi, nästan så att vi i personalen ska ha något liknande. En [insatsens namn] för oss vuxna. [...]"

Intervjupersonen reflekterar kring att när det gäller exempelvis våld, så råder det konsensus bland skolpersonal att det inte är accepterat, men att det finns andra frågor där det kanske inte är lika självklart hur man kan prata med eleverna om det. En sådan sak är enligt deltagaren könsroller och stereotyper. Hen menar att det egentligen kanske inte handlar om att skolpersonalen behöver tycka likadant, men menar att de behöver bli mer vana vid att samtala kring den typen av frågor, om de sen ska göra det med eleverna. Även för att visa att det finns flera perspektiv och ingångar till dessa frågor. För om man inte diskuterar frågorna sinsemellan, så kommer förmodligen bara vissa göra det med eleverna.

Vidare lyfter en i skolpersonalen att de nu fått mycket information, men att det hade varit bra med tips kring *hur* man kan arbeta mer "hands-on". Ett förslag kring hur detta kan göras är med hjälp av olika case:

"[...]. Detta har hänt, hur bemöter du det som lärare, hur går du vidare med det, vem har den kompetensen, vem kan man hänvisa vidare till om du inte vet själv..."

Att bolla frågorna vidare, ifall man som skolpersonal inte är bekväm att själv svara, är något som lyfts fram som en strategi i en intervju:

"Vi har ju haft några arbetslagsmöten där vi pratat om det, hur vi kan stötta varandra. Sen jag, hur man kan göra när man tycker det är väldigt obehagligt men ändå inte göra någon skada, "Det kanske du ska prata med kuratorn om", att man bollar över det iså fall på någon annan. [...]"

Skolpersonalen har lite olika inställning till om alla eller bara vissa ska arbeta med de frågor projektet fokuserat på med eleverna. Någon menar att det inte bör vara någon extern som har hand om det eller enstaka personer i personalgruppen:

"[...]. Du får ta hand om sex och samlevnad för du är intresserad eller kan det, jag tycker inte om det" och så har man en eller två personer som sköter dessa grejerna, och de andra står vid sidan om och

bara väntar, så ska det ju inte vara. Så vi behöver ju jobba med det så att vi får fler som är delaktiga eller aktiva, eller åtminstone tänker mer runt det”.

Samtidigt menar representanten från ledningsgruppen att man måste välja ut någon som kan göra detta på ett bra sätt, och då kan man inte välja vem som helst. Ett sådant förslag från ledningens håll är att samarbeta med andra skolor i dessa frågor, eftersom det skulle möjliggöra att exempelvis en kurator eller lärare som är duktig på att arbeta med dessa frågor skulle kunna arbeta på flera olika skolor.

[...]. ”Det kan inte bara vara en teknisk lösning att den människan har utrymme i sitt schema, eller den människan har det som uppdrag i sin titel. Utan det är, det kan vara vem som helst som är bra på detta, som har erfarenhet, som brinner för detta. Inte bara sätta in vem som helst, det går inte. Så där vad ett samarbete kan göra är att man kan hitta någon i kommunen eller stadsdelen som är väldigt duktig. Jamen då kan du få göra detta på fler skolor. [...].”

Det är fler bland skolpersonalen som uttrycker att de tycker att det vidare arbetet ska ske genom att projektets ämnesområden integreras i undervisningen, än vad det är som tycker att det ska ske genom endast temadagar eller liknande ett par gånger om året. Så här säger tre av intervjudeltagarna:

”[...]... Jag hade ju mycket hellre velat att det var integrerat i det vardagliga hela tiden än att ha två dagar per läsår där man har lite fokus, för att för mig, jag tror inte att det..., det är bättre än ingenting men jag tror, dels tror jag inte man når alla elever på samma sätt och sen så glöms det liksom bort. Jag tycker att det är så mycket viktigare att kontinuerligt jobba med någonting och gör det som..., liksom då kan man få in så mycket mer tycker jag. Att arbeta mer med språkbruk, hur betar vi oss med varandra, schysta relationer är inte bara när vi pratar kärleksrelationer utan det är ju mot kompisar också, vad är okej och vad är inte okej att göra, och sociala medier, och detta med att dela bilder och videos på varandra och allt möjligt. Att man jobbar med hela den biten och att man gör det alltid. [...].”

”[...]... För jag vet att när jag jobbade på [...] så hade vi olika projekt också [...], och då blev det också att man gjorde det att det är denna veckan, och jag tror att det är jättevärdefullt precis som jag tycker att detta är jättevärdefullt också, men som sagt det räcker inte för man måste verkligen..., det måste bli en livsstil. Både att man som vuxen alltid är en förebild i detta men också att man kontinuerligt jobbar med det hela tiden, både kopplat till små situationer men också att man diskuterar det utifrån vad som händer i samhället och... [...].”

”[...]... Jag tycker aldrig att det är bra så att nu ska vi ha en temavecka, en temadag. Jag tycker att det är bra att ha det levande. Att försöka så se jamen vad är det vi kan få in i den ordinarie utvisningen, vilka frågor, kan vi också lyfta in perspektiv. Så att det blir naturligt. Annars blir det så. Å det är en sån happening, nu ska vi tänka allt våld i samhället så. Bara denna vecka, efteråt behöver vi inte tänka på det. [...].”

Diskussion

Sammanfattningsvis visar resultaten från enkätstudien att det finns en tendens till att en större andel av eleverna uppfattar fler av de händelser som presenterades i enkäten som våld efter insatsen jämför med innan insatsen. Skillnaderna är generellt små och inte signifikanta, med undantag för synen på att skicka bilder på någon som inte sagt ok, där ökningen är signifikant. Flickor och pojkar svara överlag ganska lika när det gäller vilka handlingar som anses vara våld, men det finns ett par undantag. Det är en större andel av flickorna som uppger att de upplever att det är våld ”att slå någon” och ”att ta på någon mot dennes vilja”. De yngre eleverna rapporterar i något lägre utsträckning att ”att knuffa någon”, ”att ta på någons kropp när den inte vill det” och ”att slå någon” är våld, både före och efter insatsen jämfört med de äldre eleverna. Forskarna fanns på plats i samband med att eleverna fyllde i enkäten. Bland de yngre eleverna var det ganska många som hade svårt att förstå och besvara vissa frågor, så svaren i den åldersgruppen ska generellt tolkas med viss försiktighet.

När det gäller de frågor som mäter elevernas uppfattningar om hur allvarliga olika handlingar är samt deras syn på vikten av att ingripa, så svarar de yngre och äldre eleverna på ungefär samma sätt. Det finns inga stora skillnader i svaren före jämfört med efter insatsen. En signifikant högre andel av flickorna jämför med pojkarna svarar, efter insatsen, att det är dumt att stänga någon ute. När det gäller vikten av att ingripa så tenderar flickorna att tycka det är viktigt att ingripa i fler situationer än pojkarna. Det finns en indikation på att förändringarna i svaren är större bland flickorna än bland pojkarna efter att de tagit del av insatsen. I tidigare studier har det visats att effekten av arbete med attityder ibland blivit större bland män när insatsen bara riktat sig till män och inte till en grupp med män och kvinnor (se Gottzén & Franzen, 2020). Det framkommer inte i studien hur detta förhållande ser ut för kvinnor. I samband med de uppföljande intervjuerna med skolpersonal framkom att det funnits tillfällen då skolpersonal menar att det skulle kunna ha varit en fördel med könsuppdelade grupper, pga. ämnet som diskuterades. Detta kan vara något att fundera vidare kring vid arbete med liknade insatser. Vidare svarar eleverna att det är mer dumt att ”slå någon man är ihop med” jämfört med att ”slå tillbaka om någon slår dig” eller ”slå någon som irriterar dig”. Vi vet inte hur eleverna skulle ha svarat om frågorna gällande att slå tillbaka/slå någon som irriterar, hade handlat om en parrelation. Men skillnaderna i svaren indikerar att situationen har betydelse för synen på hur allvarligt utövande av våld uppfattas, vilket även visats i forskning (se ex. Bowen m.fl., 2013). Mot denna bakgrund kan det vara relevant att fundera kring hur våld diskuteras i samband med förebyggande arbete.

I den första utvärderingen av MVP (Eriksson m.fl., 2018) utvecklades elevernas kunskaper och attityder till våld övergripande i positiv riktning, medan motsvarande inte gick att finna i den kvantitativa delen av den senare utvärderingen (Gottzén m.fl., 2021). Några resultat i den sistnämnda gick i stället i negativ riktning. I föreliggande studie visas positiv utveckling i vissa delar, medan utvecklingen för de flesta frågorna inte skiljer sig signifikant från förmätningen. För några enstaka frågor har utvecklingen gått i negativ riktning. Eftersom populationen i utvärderingarna av MVP (Eriksson m.fl., 2018; Gottzén m.fl.,

2021) består av elever på högstadium och gymnasium är det inte meningsfullt att göra detaljerade jämförelser mellan resultaten i de utvärderingarna och resultaten i den aktuella studien. När det gäller svaren rörande elevers syn på samkönade relationer är det, trots att det är olika populationer, intressant att göra vissa jämförelser, då skillnaderna är stora. Eleverna i den aktuella studien rapporterar i lägre utsträckning än eleverna i utvärderingarna av MVP att de tycker ”att det är ok för en kille att vara ihop med en kille” och ”att det är ok för en tjej att vara ihop med en tjej” (mellan ca 20–30% jmf med mellan ca 80–90% i MVP; Eriksson m.fl., 2018; Gottzén m.fl., 2021). Elevernas svar går i linje med ungdomsjourens beskrivning av att det finns attityder bland eleverna som är ”väldigt anti-regnbåge”. Ett av syftena med MVP är att deltagarna ”...ska nå ökad acceptans rörande normbrytande könsroller och att få eleverna att ifrågasätta konventionella normer för relationer, kön och våld” (Gottzén m.fl., 2021, s. 6). Mot bakgrund av resultaten i studien rekommenderar forskarna att MVP utvecklas i relation till detta mål. Med tanke på de stora skillnaderna i synen på samkönade relationer i den här studien och MVP-studierna kan lokala anpassningar behöva göras vid användande av generella brottsförebyggande program. Forskning om hälsorelaterade preventions- och promotionsprogram riktade till barn och unga, visar att vissa anpassningar i relation till den specifika kontexten kan förbättra implementeringen av program (Durlak & DuPre, 2008).

I samband med de uppföljande intervjuerna tillfrågades skolpersonal om de upplevt några förändringar bland eleverna efter insatsen. Några lyfte fram att en del elever börjat använda ordet samtycke. Andra exempel som togs upp är att elever börjat reflektera kring sitt eget beteende, att det efter insatsen blivit enklare att prata öppet om exempelvis hbtqi frågor, att elever börjat öppna upp sig mer kring att prata och fråga om de områden projektet berört och fått upp ögonen för hur man kan prata om saker i skolan, samt att det är ok att säga ifrån om någon pratar på ett sätt som man inte tycker om. I en av intervjuerna reflekterar deltagaren kring att upplevda förändringar kanske beror på att hen letar efter det. Andra i skolpersonalen hade inte upplevt några direkta skillnader och någon reflekterar kring att det nog är förtidigt att säga om projektet har haft effekter. Utifrån den information som finns inom ramen för uppföljningen går det inte att säga om elevers användande av nya ord innebär något mer än att eleverna just lärt sig nya ord.

Det finns flera aspekter som kan ha påverkat studiens resultat, dels innehållet och omfattningen av insatsen, dels hur studien har genomförts. Ungdomsjouren har haft många träffar med eleverna, totalt 114 lektionspass, men sett till enskilda elever så har antalet träffar inte varit så många. Elever i årskurs 1–3 har träffat ungdomsjouren två gånger (120 min /träff) och elever i årskurs 4–9 fyra gånger (120 min /träff). Omfattningen av en insats har enligt forskning om förebyggande åtgärder betydelse för effekten av insatsen (Nation m.fl., 2003). Det går inte att säga hur många träffar som krävs för att uppnå förändring, men det är rimligt att anta att insatsens omfattning har påverkat resultatet och att fler träffar potentiellt hade påverkat elevernas attityder mer. I tillägg till den tidsmässiga exponeringen är insatsens innehåll av central betydelse i relation till effekten. Men innehållet har inte analyserats närmare i denna

studie. Däremot framkom en del reflektioner gällande insatsens innehåll i samband med intervjuerna. Skolpersonal lyfte exempelvis att vissa av de frågor som diskuterats vid träffarna upplevdes som känsliga av en del elever och svåra att tala om, särskilt med någon som man inte känner. Samtidigt framhåller någon annan i skolpersonalen att det var positivt att ungdomsjouren rört sig på skolan mer än bara i samband med träffarna. Även ungdomsjouren lyfter fram betydelsen av relationer i samband med denna typ av insats och menar att det var möjligt att arbeta relationsskapande i och med att de arbetade på en och inte flera skolor samtidigt. Kanske hade korridorhänget (som testades initialt) kunnat bidra ytterligare till att eleverna lärt känna de som hållit i träffarna, ifall ungdomsjouren arbetat vidare med det.

En annan aspekt som har betydelse för effekten av förebyggande insatser, är hur väl insatsen förhåller sig till när i tid (ålder) det som ska påverkas (i detta fall attityder), utvecklas (Nation m.fl., 2003). En brittisk studie som följt barn och unga över tid och som bland annat studerat ungas moralutveckling visar att moralen sjunker (dvs. större acceptans för regelbrott) ganska kraftigt mellan ungefär 13 och 17 års ålder, för att därefter sakta öka igen (Wikström m.fl., 2024). Mot den bakgrunden kan låg- och mellanstadium sägas vara en lämplig period för denna typ av insats, eftersom det förebyggande arbetet då kan bidra till att lägga grunden för en mer robust moral även hos dem som annars riskerat att utveckla ett normbrytande eller till och med brottsligt beteende. Enligt Brottsförebyggande rådets kunskapsöversikt (2021) bör skolprogram för att förebygga våld i nära relation mellan unga genomföras från mellanstadiet och framåt, innan destruktiva relationer hunnit utvecklas.

Den aktuella studien har vissa metodologiska begränsningar som påverkar de slutsatser som kan dras utifrån resultaten från enkäten. En sådan begränsning är att uppföljningen av insatsen genomfördes kort inpå den sista träffen med ungdomsjouren. Det är möjligt att resultaten hade sett annorlunda ut om uppföljningen gjorts senare. Å andra sidan visar utvärderingen av MVP att förändringarna övergripande höll i sig vid studiens andra uppföljning (3–6 månader efter avslut) (Eriksson m.fl., 2018). I samband med de intervjuer med skolpersonal som genomfördes efter insatsen, så lyfte någon av deltagarna att insatsen kanske kan liknas vid att frö har såtts, som nu håller på att gro. Vid liknande studier framöver, kan det vara värt att genomföra mer än en uppföljning efter insatsens avslut, för att se hur eventuella förändringar i relation till attityder utvecklas över tid.

I samband med enkätundersökningen erbjöds alla elever i årskurserna 4–9 att fylla i enkäten innan och efter insatsens genomförande. Resultaten bygger alltså på svaren i dessa årskurser och vi känner inte till hur det ser ut bland elever i årskurserna 1–3. I framtida studier rekommenderas att uppföljning görs även bland de yngre eleverna. Det var inte möjligt att göra inom ramen för den aktuella studien, eftersom det hade krävt andra datainsamlingsmetoder som i sin tur kräver mer resurser än vad som fanns inom ramen för projektet (ex. att forskarna läser upp enkätfrågorna för varje elev enskilt och fyller i svaren). En annan metodologisk aspekt som ytterligare hade stärkt studiens kvalitet hade varit att svaren på

enkäterna hade följts upp på individnivå och inte enbart på gruppnivå, som nu är fallet. Det hade, förutom att förändringar hade kunnat följas upp på individnivå, gjort att vi hade vetat i vilken utsträckning samma individer deltagit vid båda undersökningstillfällena. Slutligen ingår det inte någon kontrollgrupp i studien (en jämförelseskola som inte får insatsen) vilket begränsar möjligheten att dra slutsatser om huruvida det är den aktuella insatsen eller någonting annat som påverkar förändringar i elevernas svar.

I samband med de intervjuer som genomfördes inför projektet fick deltagarna frågan om vad de kände till om projektet inför starten och de flesta i skolpersonalen visste vid det tillfället inte så mycket om projektet, men det fanns mycket förhoppningar. En del av dessa gick i linje med projektets innehåll och andra inte. Det framkommer även, både i intervjuer med skolpersonal och ungdomsjouren, att det inte varit bestämt på förhand vilken roll skolpersonalen skulle ha i samband med träffarna. En del lärare har framföra allt varit med och ansvarat för ordningen i klassen, medan andra varit mer aktiva i diskussioner med eleverna. Ungdomsjouren lyfter att det varit positivt när lärare tagit en mer aktivt roll, exempelvis genom att koppla ihop det som ungdomsjouren pratat om med konkreta exempel från elevernas vardag. Lokal förankring, dvs. att innehållet görs relevant för deltagarna, har visats vara betydelsefullt i relation till effekter av insatser (Nation, 2003). Vid tiden för intervjuerna innan projektets start och vid de uppföljande intervjuerna, var det ännu inte bestämt hur arbetet med projektets frågeställningar skulle fortsätta efter insatsens avslut. Kommunikation och rollfördelning är centrala delar vid implementering av preventiva insatser av detta slag (se Durlak & DuPre, 2008). Sannolikt gör en plan för hur arbetet ska se ut på längre sikt, att risken för att fortsatt arbete efter projekttidens slut rinner ut i sanden minskar.

När det gäller det fortsatta arbetet med *Tillsammans för en skola fri från våld*, var det bestämt redan från början att skolan ska ta över arbetet efter projektets slut, men alltså inte hur detta skulle göras. Flera i skolpersonalen pratar om att de tycker att arbetet med projektets frågor ska ske integrerat och kontinuerligt med skolundervisningen framöver. Det går i linje med kunskap om hur brottsförebyggande arbete i skolkontext generellt bör bedrivas, dvs. att arbetet sker inom ramen för det dagliga arbetet (Wikström, 2023). Skolpersonalen reflekterar kring det fortsatta arbetet på olika sätt, bland annat framkommer önskemål om utbildning för skolpersonal, inför det vidare arbetet. Det finns lite olika syn på om alla lärare tillsammans ska arbeta med projektets frågor framåt eller inte. Någon uttrycker att ansvaret bör vara delat, medan någon annan menar att specifika personer, som är bekväma att samtala om projektets frågor, bör ansvara om det ska bli bra. Kanske utesluter inte det ena det andra. Exempelvis skulle skolan kunna bestämma att alla i skolpersonalen gemensamt ansvarar för att ta emot elevers frågor och funderingar (och hänvisar eleverna vidare till någon annan som kan svara, om de själva inte är bekväma med det), medan utvalda i skolpersonalen (med kompetens inom olika ämnesområden) ansvarar för undervisning om sexualitet, samtycke och relationer.

Skolan är en viktig plats i relation till brottsförebyggande arbete. Dels finns det möjlighet att arbeta systematiskt över en längre tid, dels nås de allra flesta barnen om förebyggande arbete sker inom ramen för skolans verksamhet. Samtidigt finns det begränsat med kunskap om effekten av våldsförebyggande arbete inom ramen för svensk skola. För att veta vilken typ av insatser som är värda att satsa på för att så effektivt som möjligt (i relation till resursanvändning) förbygga att unga utsätts för våld i nära relationer, behövs det mer forskning på området. Föreliggande studie bidrar med kunskap på området, genom att undersöka hur elever och skolpersonal upplever arbetet med en insats genomförd i skolverksamhet.

För att brottsförebyggande arbete ska ge effekt krävs det långsiktighet (se ex. Nation m.fl., 2003). När det gäller projekt likt *Tillsammans för en skola fri från våld*, är det därför viktigt att planera för hur arbetet ska tas vidare efter projektets slut, annars finns det en risk att det ”bara” blir ett projekt utan fortsättning. En långsiktig planering möjliggör också att roller och ansvarsområden kan fördelas från början så att alla som är involverade vet vad som ska göras under tiden för projektet och därefter. Någonting annat som knyter an till betydelsen av långsiktighet är insatsens omfattning. Antalet träffar inom ramen för *Tillsammans för en skola fri från våld* var relativt få och större förändringar i relation till elevernas svar i enkätstudien hade potentiellt kunnat uppnås om insatsen varit mer omfattande. Ytterligare någonting som kan vara viktig att tänka på vid genomförande av liknande projekt är betydelsen av kunskap om den aktuella kontexten, så att arbetet med insatsen kan anpassas till det specifika sammanhanget och gruppen.

Referenslista

- Alfredsson, H., Ask, K., & von Borgstede, C. (2016). Beliefs about intimate partner violence: A survey of the Swedish general public. *Scandinavian Journal of Psychology*, 57(1), 57–64.
<https://doi.org/10.1111/sjop.12254>
- Badenes-Sastre, M., Spencer, C. M., Alonso-Ferres, M., Lorente, M., Exposito, F. (2024). How severity of intimate partner violence is perceived and related to attitudinal variables? A systematic review and meta-analysis. *Aggression and Violent Behavior*, 75, 101925.
<https://doi.org/10.1016/j.avb.2024.101925>
- Bowen, E., Holdsworth, E., Leen, E., Sorbring, E., Heising, B., Jaans, S., & Awouters, V. (2013). Northern European Adolescent Attitudes Toward Dating Violence. *Violence & Victims*, 28(4), 619-634.
<https://doi.org/10.1891/0886-6708.VV-D-12-0009>
- Brottsförebyggande rådet. (2021). *Våld i ungas parrelationer*. (Rapport 2021:15).
https://bra.se/download/18.47bb43da192711ebb3721b8/1729178820836/2021_15_Vald_i_ungas_parrelationer.pdf
- Brottsförebyggande rådet. (2024). *Nationella trygghetsundersökningen*. (Rapport 2024:8).
https://bra.se/download/18.403f39de192bd4311312c81/1730114738563/2024_8_Nationella_trygghetsundersokningen-2024.pdf
- Carson, D. (2017). *Delinquency and Crime prevention*. Oxford: Oxford Bibliographies Online.
<https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780195396607/obo-9780195396607-0213.xml>
- Durlak, J. A., & DuPre, E. P. (2008). Implementation Matters: A Review of Research on the Influence of Implementation on Program Outcomes and the Factors Affecting Implementation. *American Journal of Community Psychology*, 41, 327–350. <https://doi.org/10.1007/s10464-008-9165-0>
- Eriksson, M., Gottzén, L., Andersson Bruch, K., Franzén, A., & Lindberg, D. (2018). *Utvärdering av Mentorerna i våldsprevention*. Eskilstuna: Mälardalens högskola. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1197985/FULLTEXT01.pdf>
- Fernández-González, L., Calvete, E., & Orue, I. (2020). Adolescent dating violence stability and mutuality: A 4-year longitudinal study. *Journal of Interpersonal Violence*, 35(9-10), 2012-2032.
<https://doi.org/10.1177/0886260517699953>
- Flood, M., & Pease, B. (2009). Factors influencing attitudes to violence against women. *Trauma, Violence & Abuse*, 10(2), 125–142. <https://doi.org/10.1177/1524838009334131>
- Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd. (2022). *Förebyggande arbete och riskhantering av våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck*. En systematisk kartläggning. (Rapport 2022). <https://forte.se/publikation/forebyggande-arbete-och-riskhantering-av-vald-i-nara-relationer-och-hedersrelaterat-vald-och-fortryck/>
- Franzén, A., & Gottzén, L. (2020). *Våldsprevention i Sverige: En forskningsöversikt*. (Rapport 2020:2). Stockholms universitet: Barn- och ungdomsvetenskap.
https://jamstalldhetsmyndigheten.se/media/hqqnpekx/valdsprevention-i-sverige_en-forskningsoversikt_2020.pdf
- Friends (14 mars 2025). *Mobbning ska aldrig vara barns problem. Men alltid vuxnas ansvar*.
www.friends.se
- Gillander Gådin, K., Dahlström, A. & Dahlqvist, H. (2024). *Ungas psykiska hälsa och utsatthet för våld och trakasserier. Rapport från en enkätstudie till elever i årskurs nio i Västernorrland*. Mittuniversitetet i samarbete med Region Västernorrland och Länsstyrelsen Västernorrland.
<https://www.miun.se/globalassets/institutioner/hov/forskning/rapport-ungas-psykiska-halsa.pdf>

Gottzén m.fl. (2021). Utvärdering av Mentors in Violence Prevention i Sverige: Slutrapport. (Rapport 2021:1). Stockholms universitet: Barn- och ungdomsvetenskap. <https://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:1516875/FULLTEXT01.pdf>

Gracia, E., Martín-Fernández, M., Marco, M., Santirso, F. A., Vargas, V., & Lila, M. (2018). The willingness to intervene in cases of intimate partner violence against women (WI-IPVAW) scale: Development and validation of the long and short versions. *Frontiers in psychology*, 9, 1146. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01146>

Hardie, B. & Drew, C. (2024). *Effective behaviour management via moral development within strong moral contexts: Researcher-Practitioner development of SATNAV, a comprehensive new programme of change for schools*. <https://www.lboro.ac.uk/media/media/research/compassproject/downloads/Hardie%20Drew%20SATNAV%20April%202024.pdf>

Jonsson, A. (2019). *Mentors in Violence Prevention: En utvärdering av ett skolbaserat våldsförebyggande program i Botkyrka kommun (Slutrapport)*. Botkyrka: FoU Södertörn.

Jämställdhetsmyndigheten. (2022). *Översätta, anpassa och utvärdera två våldsförebyggande program. Safe Dates och Dating Matters*. (Rapport 2022:24). https://jamstalldhetsmyndigheten.se/media/b0zfag3z/o-versa-tta-anpassa-och-utva-rdera-tva-valdsfo-rebyggande-program_rapport-2022_24.pdf

Katz, J. (1995). Reconstructing masculinity in the locker room: The Mentors in Violence Prevention project. *Harvard Educational Review*, 65(2), 163–175. <https://doi.org/10.17763/haer.65.2.55533188520136u1>

Korkmaz, S., Överlien, C., & Lagerlöf, H. (2020). Youth intimate partner violence: prevalence, characteristics, associated factors and arenas of violence. *Nordic Social Work Research*, 12(4), 536–551. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2020.1848908>

Kunskapsguiden (14 mars 2025). *Om brottsförebyggande arbete med barn och unga*. [Brottsförebyggande arbete med barn och unga - Kunskapsguiden](https://www.kunskapsguiden.se/om-brottsforebyggande-arbete-med-barn-och-unga)

Länsstyrelsen i Stockholms län (2018). *Tåget – ett våldsförebyggande arbetssätt i skolan för barn, föräldrar och personal*. <https://www.lansstyrelsen.se/stockholm/om-oss/vara-tjanster/publikationer/2018/taget---ett-valdsforebyggande-arbetsatt-i-skolan-for-barn-foraldrar-och-personal.html>

Martín-Fernández, M., Gracia, E., & Lila, M. (2022). Measuring perceived severity of intimate partner violence against women (IPVAW) among the general population and IPVAW offenders. *Psychosocial Intervention*, 31(2), 109. <https://doi.org/10.5093/pi2022a8>

MÄN. (14 mars 2025). *För en jämställd värld utan våld*. <https://mfj.se/>

Nation, M., Crusto, C., Wandersman, A., Kumpfer, K. L., Seybolt, D., Morrissey-Kane, E., & Davino, K. (2003). What works in prevention: Principles of effective prevention programs. *American Psychologist*, 58(6/7), 449–456. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.58.6-7.449>

Peterson, C. m.fl. (2018) Lifetime Economic Burden of Intimate Partner Violence Among U.S. Adults. *American Journal of Preventive Medicine*, 55(4), 433–444. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2018.04.049>

Regeringskansliet. (2024). *Fri och trygg utan våld och förtryck: Åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck*. <https://www.regeringen.se/contentassets/a82a7847ffc24e9b93f92750f94a1ea9/fri-och-trygg-utan-vald-och-fortryck-atgardsprogram-for-att-forebygga-och-bekampa-mans-vald-mot-kvinnor-vald-i-nara-relationer-och-hedersrelaterat-vald-och-fortryck-samt-prostitution-och-manniskohandel-20242026.pdf>

Unizon. (14 mars 2025). *Kärlek börjar aldrig med bråk.*

<https://www.unizonjourer.se/juventasungdomsjour/karlek-borjar-aldrig-med-brak/>

Unizon. (14 mars 2025). *Våldets utveckling: Våldspyramiden.*

<https://www.unizonjourer.se/ungdomsjourensstyrelse/ungdomsguiden/valdets-utveckling-valdspyramiden/>

Wikström, P-O. (2023). *När brott blir ett acceptabelt handlingsalternativ. En analys av brottslighetens orsaker och dess implikationer för inriktningen av det brottsförebyggande arbetet.* (Rapport 2023).

Stockholm: Stockholms Handelskammare. <https://stockholmshandelskammare.se/rapporter/rapport-nar-brott-blir-ett-acceptabelt-handlingsalternativ/>

Wikström, P-O. H., & Treiber, K. (2017). Beyond Risk Factors: An Analytical Approach to Crime Prevention. I B. Teasdale & M. S. Bradley (Red.), *Preventing Crime and Violence, Advances in Prevention Science* (s. 73-87). Springer International Publishing.

Wikström, P-O. H., Treiber, K., & Roman, G. (2024). *Character, Circumstances, and Criminal Careers. Towards a Dynamic Developmental and Life-Course Criminology.* Oxford: Oxford University Press.

World Health Organization. (14 mars 2025). *Intimate partner violence.* <https://apps.who.int/violence-info/intimate-partner-violence/>

Yoshikawa K., Shakya T. M., Poudel K. C., & Jimba M. (2014). Acceptance of wife beating and its association with physical violence towards women in Nepal: A cross-sectional study using couple's data. *PLoS One*. 9(4): e95829. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0095829>